

DARALAN ALANDA PASLAŞMALAR: SİYASAL OLAN ve SİYASAL ALAN ÜZERİNE DÜŞÜNCELER*

Fuat ERCAN**

“Ölü bir şey akıntıya kapılabilir,
sadece yaşayan bir şey akıntıya karşı durabilir”
G. K. Chesterton

girişe giriş:

Bu yazı apar-topar genel seçime giden Türkiye’den hareketle siyasal olan ile siyasal alan üzerine bir çerçeve oluşturma çabası içinde ve tıpkı seçimler gibi kısa zaman dilimi içinde ele alınarak yazıldı. Seçim öncesi İktisat Dergisi’nin seçimlerle ilgili sayısında çıktı. Yazının amacı seçimin temel referansı olan siyasetin neliği ve niçinliği üzerine olduğu ölçüde teorik ama buna ilişkin çerçeveyi aktarabilmek için güüleceği üzere bir o kadar güncel alıntılardan oluşuyor. Baskın seçim üzerine hızla ele alınan bir yazı olduğu için, yazıda olması gereken seçmenin yani Türkiye’de politikanın içinde karar alıcı olması gereken insanlara ait yorumlar ile, bu insanların kararları üzerinde etkili olacak medya ve benzeri etkileri yazaçağımız bölümleri yetiştiremedik. Seçimlerden sonra açığa çıkan ve aslında bu yazının yazarı için pek de sürpriz olmayan sonuçlar üzerinden yürütülen tartışmalar aslında yazıda işaret edilen bazı şeylerin ne kadar önemli olduğunu daha bir açığa çıkardı. Seçim sonrasında en çok eleştirilecek unsur sol, sosyalist ve komünistlerin seçim sonucunu, seçmenin “ordu” ya da “CHP”’yi cezalandırdığına ilişkin yorumları olsa gerek. Oysa solu temsil eden partilerin aldıkları binde ola-

---

* İktisat Dergisi’nde yayınlanmış yazının gözden geçirilip, düzenlenmiş halidir (Bu yazıyı kısa sürede okuyup dil üzerinden düzeltmeler yapan sevgili Başak Ergüder ve Mehmet Türkay’a çok teşekkür ederim).

** Prof Dr, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.

rak ifade edilen oylara bakınca halkın cezalandırıp-cezalandırması ifadeleri bir yana solun kitlelerle ilişkisini yeniden sorgulaması ve daha da önemlisi kitlelerin anlam dünyaları ile içinden geçtikleri gerçekliği daha iyi analiz etmeleri gerektiği oldukça açık bir sorun olarak karşımızda durmakta. Anlam dünyaları ve içinden geçtiği gerçeklik ifadelerini açıp detaylandırmak ne kadar önemli ise, anlam dünyaları ve içinden geçilen gerçeklikte muhalif-sol olmak ne anlama geliyor sorusu da oldukça önem kazanıyor. Türkiye’de seçmen diye genelleştirilip-fetişleştirilen insanların bir ya da iki kuşak öncesi tarıma dayanması ve değerler sistemi içinde İslami değerler ve geç-uluslaşmanın oluşturulmuş/kurgulanmış milliyetçiliği ve tarım toplumlara özgü günlük var olma halleri hızla kapitlizmin yapısal belirlemeleri ile eklenmiştir. Seçim sonrasında olup-biteni anlamak için, olup-biteni anlamaya çalışma hallerinin de analiz edilmesi gerekir. Öz-eleştiril bir dil olmadan kapitalizme eklenerek dönüşen var olma hallerini anlamak ve dahası bu halin değişimi için gerekli olanları belirlemenin kolay olduğunu düşünmüyorum. Seçim sonrası yorumlara bakınca bunun hiç mi hiç kolay olmadığını düşünmeye başladım.

i- giriş

Önümüzdeki günlerde gerçekleşecek seçimi ve dolayısıyla siyasal ortamı tanımlayan en anlamlı ifade, siyasetin her geçen gün daha çok daralan bir alanda paslaşmaya dönüşmesidir. “Dar alanda paslaşmalar” demiyoruz, çünkü Türkiye’de siyaset yapma, siyasete katılma, kendi sınıfsal, etnik, cinsiyet, dilsel, dinsel gerçekliğini ifade etme ve bu ifadeyi örgütlü bir şekilde gerçekleştirme zaman içinde artan ölçüde sınırlanmış ve dahası genellikle baskı altına alınmıştır. Seçimlere yaklaştığımız günlerde bu baskı ve sınırlamaları işaret eden birçok olay (muhtıralar, patlamalar, artan milliyetçilik, merkez sağ-sol ittifak çağrıları, sermayenin tek parti ve reformlara devam isteği) arka arkaya açığa çıkarken, egemen olan çelişkiler, uyumsuzluklar ortadan kalkmışçasına Ali Bayramoğlu’nun işaret ettiği gibi “denge, makul olma, merkez” gibi kavramlar üzerinden gündem belirlenmeye başlamıştır (Bayramoğlu, 2007a). Oysa denge, makul olma, merkeze çekilme, verili uyumsuzlukları açığa çıkaracak siyaset yapma tarzlarını ortadan kaldırıyor. Diğer yandan Jacques Ranciere’in doğru bir şekilde ifade ettiği gibi “siyasetin özü uyumsuzluklardır” (Ranciere, 2007, 151). Uzlaşma ve ittifak ile tek parti taleplerini, farklı iktidar/güç gruplarının siyaseti tanımladıkları/sınırladıkları bir alana sıkıştırma çabaları olarak tanımlıyorum. Türkiye’de siyasetin belirli bir çerçevede gerçekleşmesini işaret eden en önemli kavram ise bu belirlenmiş

alanı çağrıştıran merkez kavramıdır. Merkezde buluşma, bir araya gelme aynı zamanda verili farklılıkların ortadan kaldırılması anlamına geliyor. Hiç kuşkusuz gerçeklikte farklılıklar ortadan kalkmıyor. Bu farklılıklar siyaset alanının dışına itiliyor. Toplumda sahip oldukları nesnel ya da öznel koşulları gereği, siyasal özne olma potansiyeli taşıyan ve dahası varoluşları ancak siyasal özne olmalarına bağlı olan bu farklılıklar ortadan kaldırılmaktadır. Bu ortadan kaldırma hallerinin kendisi siyasal bir etkinlik iken, siyasetin yapıldığı düzlem birileri için daraltılmakta, sınırlandırmaktadır. Siyasetin sınırlandırılmasından bahsederken, sınırlandırmayı gerçekleştiren özneleri/kurumsal pratikleri de açığa çıkarmamız gerekiyor. Burada hemencecik iki belirleme yapmamız gerekiyor; ilk olarak siyasal alanın daralan alanda paslaşmaya dönmesi, son zamanlarda sıkça işaret edildiği gibi siyasetin sonu anlamına gelmiyor. Tam tersine toplumsal yeniden üretim sürecinde bazı özne ve kurumların diğerlerinin siyasal alana katılmasına olanak vermeyecek bir güce/düzeğe ulaşması anlamına geliyor. Bu düzeyde siyaset; artık her tür toplumsal özgürleşme vaadiyle, her tür eskatolojik beklenti ufkuyla ayak bağını koparmıştır. Asıl doğasına, yani belli bir cemaatin çıkarlarının akıllıca idare edilmesine geri dönmüştür. Öldürücü eşitlik gitmiş, yerine ekonomik olarak kârlı ve toplumsal olarak hoş görülebilir dengelerin hesaplanması gelmiştir (Ranciere, 2007, 19, vurgular bana ait). Ama diğer yandan tam da bu nedenden dolayı yani siyasetin belli bir cemaatin egemen belirleyiciliğine dönüşmüş olması, siyasetin yeniden keşfini, siyasetten dışlananların özne olarak kendilerini kurmalarını” gerekli kılıyor. Hiç kuşkusuz bu gereklilik zorunluluk anlamına gelmiyor.

Çalışmanın genel çerçevesini bu iki değişken oluşturuyor. Ama çalışmanın temel belirleyeni siyaseti daralan alanda gerçekleştiren koşulları/özneleri açığa çıkarmak olacak. Diğer yandan özne olarak siyasal alanı daraltanlara, siyaseti başkaları için ortadan kaldıranlara karşı nasıl bir siyaset olabilir sorusunu sormak gerekiyor. Ama bu gereklilik ancak bir başka çalışmanın konusu olabilecek detaya sahip. Zaten ilk soruya verdiğimiz cevap bile sayfa kısıtımızı aşacak boyutta.

Fakat düşüncelerimi açıklamadan önce beni çalışmaya iten nedenin yukarıda işaret ettiğim teorik belirlemeler olmadığını ifade etmek isterim. Tam tersine Türkiye'nin içinden geçtiğimiz seçim sürecinde yaşananlar beni bu alanda düşünmeye itti. Siyaset adına tüm bu olup-bitenler artık bir bıkkınlık ve umutsuzluk üretmiyor mu, bıkkınlık ve umutsuzluğun kaynaklarını arama bu çalışmayı yapmanın temel saiklerinden biri oldu.

ii- uzlaşmazlık alanları (maddi-sembolik) ve iktidarın yeniden üretimi olarak siyaset

Siyaseti en geniş anlamı ile bireylerin kendilerini etkileyen yaşam ortamına ait düşünce ve beklentilerini dile getirme ve dahası bunu nesnel ortaklıklar (sınıf, etnik yapı, dinsel tutum ve değerler, cinsiyet farklılıkları vs.) üzerinden gerçekleştirme ve dolayısıyla yaşama kendi gerçekliği üzerinden müdahale ederek dönüşürme olarak tanımlayabiliriz. Siyaset bu anlamda bir özneleşme sürecidir. Özne olma hali daha doğrusu siyasal olanın gerçekleştiği alanlar toplumsal yeniden üretim sürecinde belirleyici olan maddi yeniden üretim ile sembolik (anlamaların) yeniden üretim alanlarıdır. Çatışma ve uzlaşmazlıklar ise doğrudan toplumsal toplam yeniden üretimine içkin olan iktidarların yeniden üretilmesi dolayında gerçekleşir. İktidarın yeniden üretimi ister istemez maddi ve sembolik (anlamaların/değerlerin) yeniden üretim alanları ile ilişkilidir. Ranciere'den hareketle işaret ettiğimiz siyasetin uzlaşmazlıklar içerir ifadesini toplumsal olanın yeniden üretim dolayında ele aldığımızda, farklı uzlaşmazlıkların farklı düzeylerde ama birbirleriyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Maddi yeniden üretim yaşam ortamındaki tüm etkinliklerimizi içermekle birlikte, aslında belirleyici olan ya da ortak olan üretken faaliyetler ile bu faaliyetler sonucu elde edilen zenginliklerin paylaşılmasına ait düzeneklerdir. En azından kapitalizmde bu daha belirleyici bir özellik olarak karşımıza çıkar. Fakat üretim, tüketim ve bölüşüme ilişkin çoğul etkinlikler alanını iktisadi alan olarak tanımlamıyoruz. Belki de siyasal olanın ve siyasal alanın belirlenmesindeki temel problemlerden biri budur. Üretim, bölüşüm ve tüketim aktiviteleri günü birlik tüm etkinliklerimizi içerecek kadar çoğul bir dünyayı tanımlar. Bu konuda burjuva yazının özellikle liberal yazının ekonomi-siyaset ayrımı oldukça sorunlu olduğu kadarıyla Marksist analizlerde sıkça işaret edilen altyapı-üst yapı kavramı da bir o kadar sorunludur. Ama kapitalist toplumda üretim, bölüşüm ve tüketim gibi sistemi yeniden üreten alanlar özel alan olarak tanımlanırken, ve bu anlamda da bu alana ekonomi olarak tanımlayıp siyasetin dışında bırakırken, siyaset kamu alanında vatandaş/birey ile devlet arasındaki ilişki olarak ele alınıyor. Bu tarz bir ayrım E. M. Wood'un işaret ettiği sadece teorik bir ayrım değil, pratik süreçlere de yansıyan bir ayrımdır (Wood,1995). Bu ayrım ekonomipolitik olarak iki farklı disiplinin varlığına yol açtığı oran da, maddi yeniden üretim ilişkilerinin dahası sınıf ilişkilerin de görünmez kılınmasına neden olur. Türkiye gerçeğine özellikle son yıllara baktığımızda her geçen gün ekonomik dil belirleyici olurken, siyasal dilin aşığılandığını görüyoruz. Ama birilerinin ekonomi, piyasa dediği her sosyal gerçeğin aynı zamanda politik olduğunu ısrarla ve

üzerine basarak ifade etmemiz gerekiyor. Bu günlerde sıkça nötr ve tarafızsız ifade edilen 'verimlilik', 'rekabet', 'nitelikli işgücü', 'eğitimin önemi' vs. tüm kavramlar politiktir. Maddi yeniden üretimin tüm aşamaları politiktir, çelişkileri içerir ve içerdiği ölçüde de sınıfsaldır. Farklı bir ifade ile içinde yaşadığımız toplumsal gerçekliğin en büyük çelişkisi iktisadi denem ve toplumsal gerçeklikten ayrıştırılan, nötrleştirilen, fetişleştirilen her şeyin siyasal olduğudur. İktisadi nedenler insanların barınma olanaklarını ortadan kaldırıyor, eğitim olanağını ortadan kaldırıyor, sağlık hizmetinden yararlanamıyorsa, işsiz kalıyorsa, sahip olduğu topraklardan dışlanıyorsa, emeğini satmak zorunda kalıyorsa, kadın olduğu için daha kötü ve daha az ücretle çalışıyorsa tüm bu alanlar siyasaldır. Israrla siyasal olmadığı ileri sürülen ve uzlaşmaz çelişkiler içeren bu alanlar siyasaldır ve bu alanın olumsuzluklarını yaşayanlar tarafından siyasallaştırılması gerekiyor.

Diğer yandan insanları mekanik varoluşlara indirgemiyorsak tüm maddi yeniden üretimin aynı zamanda anlamlar, semboller dolayında biçimlendiğini belirtmemiz gerekiyor. İleride kısaca da vermeye çalışacağımız gibi dil, din, ırk, mezhep, millet, ulus gibi kategoriler bizim yaşarken bazen bilinçli ama genellikle sosyalizasyon sürecinde edindiğimiz bilinç dışı kodlardır. Bu tarz kodlama sistemleri ve kodların kendisi siyasaldır ve sembolik/anlam dünyaları önemli birer siyasal alandırlar. Bu ve benzeri anlam yüklü dünyalar, çelişkileri ve uzlaşmazlıklar içerdiği oranda siyasal olanın içine girer ve siyasal alanı oluşturur. Siyasal olan ve alan için önemli olan maddi yeniden üretim alanı çok daha fetişistik karakter kazandığı ölçüde, anlam ve sembolik dünya siyasal alanı tanımlamada öne çıkar, politik gündelik yaşamda belirleyici olur. Yani şu an Türkiye'de olduğu gibi. Seçim sürecinde meydana 'atılan ip' bunun en iyi göstergesi olsa gerek.

Siyasal olan ve siyasal alanı tanımlayan alanlar güç ilişkileri dolayında biçimlenir. Güç ve iktidar ilişkileri gerek maddi gerekse sembolik dünyaya ilişkin uzlaşmazlıkların siyasal bir dil kazanmasına neden olur. Başka bir ifade ile iktidarların yeniden üretilme süreci bu alanlar dolayında gerçekleşir. Ranciere'in siyasal olanın toplumsallaştırılması olarak tanımladığı "iktidarların bölüşümü" (Ranciere, 2007, 151) siyasal alanın temel belirleyicilerinden biridir. İktidar/iktidarların oluşumu ve kendilerini yeniden üretilmesi maddi ve sembolik dünyalar üzerinden eşitsizlikler yaratma dolayında gerçekleşir. İktidar/lar belirli maddi ve sembolik gerçeklikler üzerinden kendilerini yenilerken, bu yenilenmenin kendini dile getirdiği alan sembolik/anlam dünyaları olduğunu biliyoruz, bu seçim sürecinde daha bir hissederek ve üzülenerek yaşıyoruz. Çünkü iktidarların anlam dünyaları üzerinden kendini açığa çıkarması, iktidar ilişkilerinin ve siyasal alanın

“neliği” ve ‘nasıllığını’ anlamamızı/anlatmamızı dolayısıyla deşifre etmemizi zorlaştırır. Ve yine Türkiye’de olduğu gibi siyaseti ortadan kaldıracak şekilde insanları baskı altına alır, sessizleştirir. Korku yayar.

Bu yüzden olsa gerek sosyal gerçekliği anlama da özellikle siyasal olanı anlamada çifte zorlukla karşılaşırız;

- maddi ve sembolik dünyalar arasındaki içsel derin bağlantıların bulunması ve,

- ikinci olarak ise iktidarların kendilerini daha çok sembol/anlam dünyaları üzerinden üretirken “kültürel bilinç dışı” diyeceğimiz anlam dünyalarını harekete geçirmesinin yarattığı zorluklar.

Sosyal bilimlerin son zamanlarda bu anlam dünyaları ya da zihniyet halleri ile günlük yaşamın kodlarını çözmeye başlaması anlamlı ve önemli iken, bu çözümlenmelerin maddi yenide üretim yani üretim, bölüşüm ve tüketim düzeylerini katmadan gerçekleştirmesinin sorunun anlaşılmasını zorlaştırdığını söyleyebiliriz. Seçim sürecine girdiğimiz bu günlerde yükselen milliyetçiliği TESEV için analiz eden F. Kentel, M. Ahıska ve F. Genç’in Milliyetçilik çalışmasında işaret edilen şu gelişmeleri bir düşünelim: “Yaşadığımız topraklarda da son yıllarda giderek yükselen ve şimdilik gene “milliyetçilik” olarak adlandırılan bir dalga gözleniyor. Bu dalga, bir yandan Türkiye’nin Kürt ve azınlık sorunları tartışmaları içerisinde, diğer yandan Avrupa Birliği’ne uyum ve demokratikleşme yönünde atılan adımlara tepki olarak, devlet kurumlarından çeşitli toplumsal kesimlere kadar çeşitli alanlarda gündeme geliyor. Kimi zaman kurumlar, en büyük bayrağı asma konusunda birbirleriyle yarışıyor; kimi zaman çeşitli gruplar, Atatürk’e, bayrağa, İstiklal Marşı’na saygılarını göstermek için sokağa iniyorlar, ulusal birlik ve bütünlüğe yönelik olduğu varsayılan tehlikelere karşı harekete geçiyorlar. Mersin’de bayrak krizine bağlı olarak bayrağa saygı mitingleri, Trabzon’da ya da başka şehirlerde linç girişimleri, gazetelere, internet sayfalarına yansıyan milliyetçi duygular ve daha pek çok tezahür ortaya çıkıyor. Farklı tezahürler altında kendini gösteren bu dalga aynı zamanda farklı söylemleri, kelimeleri, duyguları da taşıyor. Çeşitli kesimler, bazen ortak, bazense birbirlerinden oldukça farklı semboller, sloganları kullanıyor.” (Kentel ve arkadaşları, 2007,9). Milliyetçilik üzerinden yükselen anlam/değer bağımlı siyasal hareketliliğin yanı sıra başında dinsel özellikle Müslümanlıkla bağlantılı bir siyasal dilin de öne çıktığını biliyoruz. “Manevi tahribat sürüyor” başlıklı Milli Gazete’de yayınlanan seçim konuşmasında Saadet Partisi liderinin kullandığı dil bize Türkiye’de var olan bir diğer anlam dünyasının bileşenlerini verecek nitelikte: “AKP’nin politikaları yüzünden 12 ya-

şından küçük Müslüman çocuklarının Kur'an eğitimi alamadığını, halbuki 12 yaşından küçük çocukların bale eğitimi alabildiğini de anımsatan Kutan, "Gitmişler çocukların önünü, Kur'an öğrenmesin diye kesiyorlar. Artık bunların dersinin verilmesi vakti gelmiştir. İktidara geldiğimizde nerde kalmışsak oradan devam edeceğiz" dedi. Başörtüsünü küçümseyip onunla alay eden AKP iktidarına benzemediklerini belirten Kutan, "Hani başörtüsü sizin namus borcunuzdu? Hani meseleyi çözecektiniz? 5 sene geçti, niye çözmediniz? "Biz, başörtüsü uğruna bedel ödemeye hazır değiliz" diyorlar. Biz, bunun için bedel ödedik, yine ödemeye hazırız" dedi." (Milli Gazete, 2007) Diğer yandan Ali Bulaç "Değer ve Sınıf Siyaseti" başlıklı yazısında yukarıda işaret ettiğimiz maddi yeniden üretime ilişkin Türkiye'nin sınıf temelli bir gerçekliği olmadığını belirtiyor. Türkiye için "değer" kavramını, Müslümanlıkla bağlantılı bir şekilde öne çıkarıyor: "Sınıflı olmayan bir toplumda sınıf çıkarına dayalı siyasetler veya başka bir deyişle, Batı'daki gibi uzun yüzyıllara yayılan sınıf çatışmalarının sonunda bir uzlaşma rejimi ortaya çıkan demokraside sınıfları iktidara taşıyacak siyasi görüşler olmayacağından, siyasetin de farklı referans çerçevelerine sahip olması gerekir. İslam toplumlarında siyaseti anlamlı ve meşru kılan şey "değer"dir, değer ahlâkla, ahlâk da dinle ilişkilidir. Burada "değer"den anlaşılması gereken şeyin birinci derecede adalet, özgürlük, hakkaniyet, karşılıklı ihtiram, müzakereci siyaset, ahlâki yüksek ideallerin korunması ve herkesin maddi ve manevi sonuçlarına katlanmayı kabul ederek inandığı gibi yaşaması vb. anlam çerçeveleri olduğunu söylemek mümkün" (Bulaç, 2007).

Türkiye'de zaten tanıdık olan bu tarz gelişmelerin seçim sürecine girdiğimiz günlerde yoğunluk kazanarak gündelik hayatımızı en çok belirleyen bir değişkene dönüşmesini nasıl çözeceğiz? Anlam dünyalarını yok sayarak mı? Yoksa bu insanların anlam dünyalarının belirli maddi gerçekliklerle ilişkili olduğunu mu göz ardı edeceğiz? Maddî dünya ile yani insanların sınıfsal konumları ile onların anlam dünyaları arasında bir ilişki olduğunu göz ardı mı edeceğiz. Tabii aynı şekilde anlam dünyalarını sadece sınıfsal konumlar olduğunu mu söyleyeceğiz? Aynı şekilde toplumsal değişme sürecinde bazı iktidar odaklarının, iktidarını kurmak için maddi ve sembolik dünyalar üzerinde etkide bulunduğunu mu göz ardı edeceğiz? Toplumların tarihsel gelişmelerinde sahip olduğu bazı değerleri harekete geçirerek iktidarların yeniden üretimi, bu günlerde daha bir belirleyici olmuştur.

Siyaseti eğer uzlaşmazlıklar üzerinden tanımlıyorsak, siyasal olan üzerine yapacağımız analizlerde bu uzlaşmazlıklar alanına bakmamız gerekiyor. Uzlaşmazlıklar iktidar ilişkileri üzerinden biçimleniyorsa, özneleşme yani verili ve ken-

disi ile ilgili alanlarda ve dahası iktidar üzerinde söz sahibi olma, yukarıda işaret edilen alanlarda (maddi, sembolik) etkin olmayı gerektiriyor. Sınıf, din, dil, cinsiyet ilişkilerinde bu alanda kendini görünür kılmaya siyasetin bir gereği iken, diğer gereği bazılarının bazılarını görünür kılmaların izin vermemesidir. Siyasetin çelişkili doğası da tam burada yatıyor. Bir sınıf, din ve ırkın diğerini/diğerlerini siyasal olanın dışına atması, hem siyasal olana içkin ama hem de siyasal olanı bitiren bir özelliğe sahiptir. Kuşkusuz dışarıda bırakma ya da dışarıda bırakılmanın kendini özne kılarak siyasal alanda var etmesi zaman ve değişime bağlı değişkenlerdir.

Seçim üzerinden yaşanan sürece bakmak bu anlamda sadece yaşanan değişimi anlamamızı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda siyasal gerçekliğin nasıl anlaşılacağını da yeniden gündemimize almış oluruz. Siyasetin belirli sınıf ve anlam dünyalarının tekeline geçtiği günümüzde aynı zamanda gerçekliği analiz tarzlarının da belirlendiği ve sığlaştırıldığını söyleyebiliriz. Bu sığlığı aşmadan gerçekliği anlamak ve dahası gerçekliğe müdahale edecek bir siyaset geliştirmenin mümkün olmadığını söylenebilir. Bu anlamda gerçekliğin analiz edilme tarzının kendisi de uzlaşmazlıklar ve siyasal alanın bir parçası olduğunu belirterek analizimize devam edebiliriz.

iii- alanın daralmasına ilişkin ipuçları

Türkiye gerçeğinde siyasal olanın her geçen gün daralan bir alanda gerçekleşmesinden bahsettiğimizde haklı olarak aklımıza devlet+ordu+bürokrasi geliyor. Fakat diğer yandan Türkiye gerçeğinde güç ve iktidar derken aklımıza ilk elden devlet + ordu+ bürokrasinin gelmesi genellikle de siyasal olan ve siyasal alanı anlamamızda sorun yaratmaktadır. Çünkü devlet + ordu + bürokrasi üzerinden tanımlanan bir güç ve iktidar yetersiz kalacaktır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi siyasal olarak tanımlanan bu alanı ekonomi diye tanımlanan (biz böyle tanımlamıyoruz) alandan kopardığımızda zaten bir siyasal anlama tarzını yeniden üretmiş oluyoruz. Kapitalizmin temel mekanizması olan sermaye birikimi ve taşıyıcı ve özne konumunda olan sermayedarlar işaret edilmediğinde, devlet + ordu + bürokrasi gerçeği de anlaşılmayacaktır. Burada hemen baskıcı bir dile dönüşen önyargı ile tek yönlü bir açıklama yapacağım düşünülmesin. Yani sermayenin belirlediği, var oluş koşulları sadece sermayeye bağlı bir devlet + ordu + bürokrasi açıklaması yapmayacağım. Özellikle Türkiye'nin tarihsel gerçekliğinde devlet + ordu ve bürokrasinin kendine özgü varoluş nedenleri olduğu ve fakat bu varoluş nedeni sadece sermayedar gibi bir öznenin etkisi altında kalmadığı, ama çok da-

ha önemlisi bir toplumsal yaşayış ve düzenek olan ve her geçen gün daha belirleyici olan kapitalizmin toplam yeniden üretim koşullarına eklenmediğini belirtmek istiyorum. Özellikle ordunun kapitalizmle eklenmesinin pasif bir bütünlüşme anlamına gelmediği, koşullara bağlı olarak çelişkiler ve uzlaşmaların yaşandığını söyleyebiliriz (Bu konuda özellikle ordu için Parla, 2004 ve Akça 2004'e yeniden bakmak faydalı olabilir). O zaman siyasal alan derken devlet + ordu ve bürokrasinin yanı sıra yapısal bir işleyiş olarak kapitalizm ve kapitalizmin bu gün ulaştığı aşamada önemli bir güç ve iktidar olanağı olan kapitalistleri sürece dahil etmemiz gerekiyor. Aslında böylece siyasal alanın daralmasına yol açan temel özneleri de dile getirmiş oluyoruz. Sermaye birikiminde açığa çıkan krizler ve krizlere bağlı olarak az sayıda kapitalistin krizlerden daha da güçlenerek çıkması, siyasal alanda sermaye gruplarının en önemli özneler haline dönüşmesine neden olmuştur. Aşağıda kısaca vermeye çalışacağım bu talepler silsilesi devlet + ordu+ bürokrasi üzerinde etkide bulunurken, yani iktidarda söz sahibi olmaları, diğer toplumsal kesimlerin siyasal sürece katılmalarını engelleyen en önemli değişken olmuştur. Bu gün siyasal alana giriş ve siyasal alana ait çelişkilerini uzlaşmazlıklarını açığa çıkarmada işçi sınıfının, köylülerin, işsizlerin, memurların söz hakları yoktur. Bu kesimlerin siyasal özne olmaları çeşitli yollarla engellenmiştir. Türkiye'de siyasetin anlaşılması için engellemenin çeşitli yollarının analiz edilmesi gerekir. Çünkü bu yollar sadece devletin baskı araçları ile ilişkili olmayıp, daha da çok yukarıda işaret ettiğimiz sembolik/anlam dünyalarının da sistematik kullanılması ile, siyasal süreçlerden bu kesimler uzaklaştırılmıştır. Aşağıda kısaca aktaracağımız gibi sermayenin sosyal evreni Türkiye'de yaşamın her alanında egemenliğini inşa ederken, geniş toplumsal kesimlerin yukarıda işaret ettiğim üretim, bölüşüm ve tüketim düzeyindeki bazı temel haklarını kaybetmelerine neden olmuştur. Siyasal uzlaşmazlıkların artmasına neden olan bu gelişmeler yaşanırken, aynı zamanda bu uzlaşmazlığın dile geleceği iktidar düzeyinde bu kesimlerin dışlanması yaşanan en önemli gerilimli alanlardan biri olmuştur. Ama sermaye ve onun dili üzerinden gündem belirleyen kesimler, bu toplumsal kesimlerin kaybettikleri hakları siyasal alanın dışında taşımaya başlamışlardır. Sayın Kemal Derviş'in "15 Günde 15 Yasa" ile Türkiye'de muazzam dönüşümü gerçekleştirirken sıkça ifade ettiği "siyasal olanı ile ekonominin birbirinden ayrışması siyasetin ekonomiye müdahale etmemesi tam da bu siyasal alanın daraltılmasına ilişkin bir gelişmedir. Siyasal düzeyde sermaye lehine kararlar alınırken, bu siyasal kararların olumsuz etkilediği kesimlerin siyasal sürece dahil olmaları bu şekilde engelleniyordu. Sermayenin siyaseti kendi adına genişletip, sermaye dışı diğer tüm ke-

simler için sınırlamanın yolları ilerleyen bölümlerde daha detaylı olarak verilecek.

Ordu+bürokrasi+devlet ile sermayenin siyasal alanı daraltması sonucunda, seçimler siyaset yapmanın tek biçimi olmuştur. Adı üzerinde seçim vatandaşın kendisine ait bir geleceği temsil eden, beklentilerini yerine getirecek bir partiyi seçmesidir. Seçmen seçimi ile kendi istediği, talep ettiği şeyleri hayata geçirecek partiye güç verir, gücünü partiye aktarır. Fakat tek siyasal etkinlik olan seçimler de tamamen özgür bir ortamda gerçekleşmiyor.

Özellikle Türkiye gerçeği bu ifadeyi doğrulayacak özelliklere sahip. Ü. Kardeş geçenlerde yazdığı bir yazısında bu konuya açıklık getiriyor: "Türkiye, 1982 Anayasası ile nev'i şahsına münhasır (sui generis) bir sisteme geçti. Bu sistem ne Türkiye'nin çağdaşlık ve tarihsel gelişim çizgisine göre yakın durduğu parlamenter sistemdir ne de yarı başkanlık sistemidir. Siyasi sistemin iki sistem arasında gözükmüyor olmasının yanı sıra askeri bürokrasinin antidemokratik MGK zemininde hatta daha çok bu zeminin dışında fiili olarak ve suç oluşturan demec, telkin ve muhtıralarla yürütme erkini etkin, ağırlıklı ve özerk bir şekilde kullanıyor bir konuda bulunması, Bakanlar Kurulu üzerinden parlamentoya gönderilen yasa tasarılarında etkin olması, yargıyı etkileyecek açıklamalar yapması, sistemi hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik parlamenter sistemin dışına çıkarıyor." (Kardeş, 2007b).

Kardeş'in işaret ettiği çerçeveyi tanımlayan bir diğer özellik ise Türkiye'deki temsil sisteminin "temsil edilememe sistemi"ne dönüştüren "yüzde 10 baraj" uygulamasıdır. Düzen ve istikrar adına barajı koyanlar kadar barajı kaldırmayan mecliste çoğunluğa sahip partiler de bu gayri siyasi düzenden sorumludurlar. Bu uygulama örnek olarak 2002 genel seçimlerinde seçmenlerin yüzde 40'ını aşan kısmının parlamentoda temsil edilmesini engelledi. Ama çok daha önemlisi özellikle belirli illerde yoğunlaşan kürt seçmenlerin temsil edilmemesine neden oldu. Kürt halkının oylarına getirilen bu sınırlamanın bir diğer nedeni ise günümüzde sermayenin sıkça işaret ettiği koalisyonlara karşı tek parti hükümetinin oluşmasını sağlamaktır.

Seçim sürecinin önemli belirleyenlerinden biri olan siyasi partilerin içsel işleyişi ve organizasyonu da siyasal alanı daraltan bir değişkendir. İlhan Tekeli bir çalışmasında Türkiye'de siyasi partilerin "güçlü bir lider, bunun çevresinde bir tür yarı profesyonel küçük bir kadro ve bu merkeze kayırmacılıkla ve sadakatla bağlanmış amorf bir kitle bulunmaktadır. Bu parti içinde demokratik bir işleyiş bulunmamakta, sadakat esas olduğu için başarısızlık gösterenleri eleyen liyakat esaslı bir örgütlenme gerçekleştirilmemekte, içinde başarıya dayanan kariyerler oluştu-

rulmamaktadır..... Bu tür siyasal partiler de liderin yüceltilmesi onun topluma çoğunlukla bir kurtarıcı olarak çevresinde mitoslar yaratarak sunulmasıyla yapılmaktadır Halk çözümü kendisinde değil kurtarıcıya sadakatte bulumaya başlamaktadır.” (Tekeli, 2002, 10).

Seçim tek siyaset kanalı olmakla birlikte diğer yandan her seçmen ve parti aslında belirlenmiş ve düzenlenmiş bir alanda hareket ederler. Bu anlamda seçmenlerin seçtikleri partiler ile yaptıkları seçimlerde çeşitli kısıtlamalara tabidirler. Ordu + devlet ile kapitalistlerin içinde yaşam buldukları toplumsal ortam, oldukça farklı yollarla seçmenlere oy verme durumunda dahi “özgürlük” tanımazlar. Ama bu tanımamaya rağmen, seçimlerin oldukça özgür bir ortamda gerçekleştiği düşünce/duygusunu uyandırırılar. Z. Bauman “bireysel seçimlerin” her durumda iki kısıtlamalar kümesi dolayında gerçekleştiğini belirtir: “Bu kümelerden biri seçim gündemi tarafından, yani fiilen sunulmakta olan alternatiflerin kapsamı tarafından belirlenir. Her türlü seçim “bir şeyler arasında seçim” anlamına gelir ve içinden seçim yapılabilecek kalemlerden oluşan küme nadiren seçimi yapacak kişinin karar verdiği meseledir. Diğer kısıtlamalar kümesi ise seçme kodu tarafından belirlenir: Bireye, şu değil de bu kalemlerin hangisi hangi gerekçeyle tercih edilmesi gerektiğini ve yapılan seçime ne zaman isabetli, ne zaman isabetsiz deneceğini söyleyen kurallar. Bu iki kısıtlamalar kümesi, bireysel seçim özgürlüğünün içinde işlediği çerçeveyi belirlemede işbirliği yaparlar” (Bauman, 2000, 82).

Türkiye gerçeğinden hareketle seçim gündemi ve seçme kodu üzerine bir çok şey söyleyebiliriz. Radikal'deki köşesinde E. Katırcıoğlu “Tüklenen Siyaset” başlığı ile seçim gündemine ilişkin önemli ipuçları veriyor: “Bir seçime giderken bu denli içinde asker, savaş, sınır, harekât, şehit, cenaze vs gibi kelimelerin geçtiği cümlelerin olduğu konuşmalar normal mi? Bence değil. Olağan olmayan konuşmalar bunlar ve olağan olmayan koşulların işaretleri. Oysa seçim, bizim bundan sonraki dört yılda sorunlarımızı nasıl çözeceğimizi ve sonuçta nasıl bir hayatımız olacağını belirleyecek bir olay. Peki hiç böyle şeyler konuşuluyor mu? Örneğin, Kürt sorunu, Alevi-Sünni sorunu, işsizlik, tarımdaki değişim, cari açık, sağlık, eğitim gibi kelimelerin geçtiği cümleler duyuyor musunuz?” (Katırcıoğlu, 2007). Seçim gündemi ve seçmen kodu aslında ordu ile hükümet arasında açığa çıkan gerilim dolayında belirlenmiştir. Bu anlamda daralan alanda yapılan siyaset daha da bir daralmıştır. Ali Bayramoğlu'nun yorumu seçim gündemi ve seçme koduna ait bir dizi açılım sağlamakla birlikte, bu açılımın kendisi de seçim gündemi ve kodunu oluşturacak bir işlev görüyor: “Hedef ortada: AK Parti'nin oylarının tırpanlanması, AK Parti karşısında merkez ve solun birleştirilmesi, AK Parti'yi dışa-

rıda bırakacak merkez koalisyonları üretecek oy oranlarına ulaşılması... Çabalar bu yönde... Perde arkasında aynı "süflör", asker var... Yöntemler aynı... "Merkez medya" günlerdir, adeta bir anda ortaya çıkmışlar gibi liselerde namaz kılan öğrencilerin resimlerini manşet yapıyor, kimi yerel aktörlerin, memurların manasız sözlerini bunlar ülkenin en önemli olaylarıymış gibi manşete taşıyor... Panik, kutuplaşma, tehlike, kuşatılmışlık fikirleri işleniyor... Bu ortamda merkez partiler arası siyasetsiz, şekli, nafile evlilikler deneniyor. CHP, hemen hiçbir oy potansiyeli olmayan DSP'yi kendi şemsiyesinin altına aldı. ANAP ve DYP arasında yaşanan, büyük alkışlarla karşılanan birleşme girişimi bir skandala dönüştü ve başarısızlıkla sonuçlandı. Umarız ... Türkiye'yi yeniden uzun yıllar sürecek bir istikrarsızlık ve askeri vesayet dönemine sokacak siyasi mühendislik girişimleri sonuçsuz kalır ve siyaset-toplum ilişkileri doğal dengesine oturur." (Bayramoğlu, 2007).

Seçimler yaklaştıkça artan gerilim ve artan huzursuzluklar siyaset alanının zenginliğinden daha çok seçmenin ve siyasi partilerin hareket alanını daraltacak niteliktedir. Ordu ile hükümet dolayısıyla AKP arasında yaşanan gerilim kısa sürede istikrar arayışı içinde olan ve AKP döneminden de istikrar anlamında çok memnun olan sermaye örgütlerinin devreye girmesine neden olmuştur. "Büyük Sermaye" başlıklı yazısında sermaye ile ordu ve hükümet arasındaki gerilimi/ilişkiyi Ali Bulaç oldukça iyi dile getirmiştir: "Büyük sermaye, küresel sermaye ile iş tuttuğunda belki bir miktar kâr marjını koruyabilir, şimdilerde bunu başarıyla yapıyor. AK Parti iktidarının da yardımıyla mesela Koç Grubu 2010 hedefini geçen sene tutturdu, Doğan Grubu sekiz kat büyüdü ve 2001'de 3 adet olan dolar milyarderinin sayısı şimdi 21'e çıktı. Kısaca büyük sermaye kazancına kazanç kattı. Abdullah Gül, cumhurbaşkanlığına aday olunca büyük sermaye bunu olumlu karşıladı, hatta tebriklerini sunmayı ihmal etmedi. Fakat 27 Nisan muhtırasından birkaç gün sonra, aynı büyük sermaye "Eşi baş örtülü kişi cumhurbaşkanı olamaz", "güvenlik ekonomiden önemlidir", "Evet, AK Parti ekonomiyi iyi yönetiyor; ama başka konularla da ilgilenmesin", "Tek parti iktidarı iyi, ama son olaylar dikkate alındığında aslında koalisyonlarla da ülkenin yönetilebileceğini düşünmeye başladık" türünden inciler döktürmeye başladı. Kısaca büyük sermaye gitti geldi. Demokrasi ve sivil siyaset tarafına gitti, 27 Nisan'dan hemen sonra da kendini toparlayıp merkezdeki imtiyazlı ve antidemokratik konumuna, yani devletteki serasına geri döndü. Anlaşıldı ki, büyük sermayenin demokratikleşme sürecinde olumlu rol oynaması için daha çok beklemek lazım. Yine anlaşıldı ki, iktidarlar büyük sermayeyi doyumamazlar ve onu memnun edemezler, sadece halkı ihmal ederler" (Bulaç, 2007b). Sermaye örgütleri bu anlamda AKP gibi tek partiyi ve dahası

AKP'yi isterken artık zamanda erken seçimin yapılmasının gerekli olduğunu işaret ediyorlar. Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, Türkiye'nin bu yıl iki seçim birden yaşayacağını, istikrarın korunması durumunda gerçek büyümenin 2008'de olacağını bildirdi" (NTVMSNBC.com).

Ordu ile sermaye örgütlerinin belirlediği seçim gündemi ve seçme kodları partilerin zaten var olan siyaset yapmama eğilimini daha bir hızlandırmıştır. Partiler için vitrin oluşturarak merkeze çekilme hızlanmıştır. Merkeze çekilme aşığıda işaret edeceğim gibi sadece ordu-devlet üzerinden bir ifade değil, sermaye üzerinden bir merkezi ifade ediyor. Bu anlamda da partiler, ordu+devlet+sermayenin farklı talepleri doğrultusunda biçimlenen bir çerçeve içinde hareket ediyorlar. Programlara baktığımızda sistemin bütünsel yeniden yapılanmasına ilişkin detaylı programlar yerine, daha çok daralan alanda paslaşmaların açığa çıkarıldığı korkular ve değer sistemleri üzerinden gerçekleştiğini görüyoruz. Parti programlarının birbirine yaklaşması ve daha çok sembolik anlam dünya üzerinden bir dil oluşturmaları yani merkeze kaymaları aynı zamanda "siyasetçiler iktidarsız" diyen Cornelius Castoriadis'i haklı çıkartıyor. Bauman Castoriadis'ten hareketle "Artık [partilerin] bir programları yok. Tek amaçları koltuklarında kalmak. Hükümet -hatta "siyasi kamp"- değişiklikleri, hiç de büyük değişikliklere gebe bir dalga sayılamaz: kendi ivmesiyle, kendi yönünde sabit bir kararlılıkla, tekdüze ve durdurulamaz biçimde ilerleyen bir akıntının yüzeyindeki ufacak çırpıntılardır bunlar olsa olsa" (Bauman, 2000,12). Ranciere'in siyasetin "asıl doğasına, yani belli bir cemaatin çıkarlarının akıllıca idare edilmesine geri dönmüştür" ifadesinin partiler açısından sonucu ise partilerin güç kaybına uğraması, politikacıların da gerçekten siyaseti birer meslek olarak benimsedikleri ölçüde işini kaybetmemek için seçilecek partiler arasında yüzer-gezer bir hal almalarına neden olmuştur. Bu ifadeleri belki de en çok doğrulayacak seçimlerden biri ile karşı karşıyayız. Partilerin toplumda var olan çıkarların bütüncülleştirilerek siyasal alana taşınması işlevi ile tanımlandığını biliyoruz. Bu işlevi yerine getirmek için partiler temsil ettiği toplumsal kesimler ya da sınıflar üzerinden bir dil oluştururlar ya da oluşturmaları gerekir. Bu günlerde yani seçim öncesi partilere baktığımızda, partiler temsil ettikleri kesimlerin politik dilini gizlemek üzere "Merkez"e eğilim gösterildiği, yani siyaset yapmamak üzere kendilerini tanımlamaya çalıştıklarına tanık oluyoruz. Partilerin siyaset yapmamak kaygıları politikacılar da ilke ve politik tavırların hızla değişmesine neden oluyor. Taha Akyol'un Milliyet'te "Baykal'la dört saat" başlıklı haberi anlatmaya çalıştığımız dar alandaki partiler ve politikacıları ele ve-

rir nitelikte: "Baykal'ın görevlendirdiği bir partili bizi nezaketle karşılıyor.... Baykal'ın makam odasına giriyoruz; sohbet toplantısına katılıyoruz. Aaaa, hapishane arkadaşım Yaşar Okuyan orada, Ülkü Ocakları'ndan arkadaşlarımdan İlhan Kesici orada, Yozgatlı hemşerim Lütfullah Kayalar orada. Kucaklaşıp öpüşüyoruz. Büyük sanatçı Ayten Alpman'ı görüyorum, yanına gidip "Bir başkadır benim memleketim" diyerek saygılarımı sunuyorum." (Akyol, 2007b). Gerçekten de bir başka memleket, CHP sağın önemli isimlerini partisinde toplarken, AKP'de Ertuğrul Günay, Zafer Üskül gibi sosyal demokrat kesimin sembol isimlerini listelerine katıyor. Zaman Gazetesi'nde Mümtaz Türköne "Merkezin Vitriini", durumu olumlu olarak değerlendirirken, aslında siyasetin ortadan kalktığıının farkında bile değil: "Siyasî yelpaze, seçim atmosferinin etkisiyle yeni bir denge hali arıyor... Sağın soldan, solun da sağdan bünyesine aldıkları isimler merkezi değil, sağ ve soldaki içerik değişimini haber veriyor. Bu çabalar sağı da solu da merkeze yaklaştırıyor. Siyasî rekabeti, merkez rotasına yerleştiriyor. Bir yanda at nalının uçları arasındaki mesafe daralıyor; öbür tarafta sağ ve sol merkeze yaklaşmaya (yerleşmeye değil) çalışıyor. "Vitrin"ler, CHP ile AK Parti arasındaki mücadelenin merkezde süreceğini gösteriyor. Bu tablonun seçim iklimine yansiyacak en önemli sonucu, siyasî rekabeti daha ılımlı ve yapıcı hale getirmesidir. Uçlara savrulmak yerine merkeze yaklaşmaya çalışan siyaset, pozitif bir etkileşim başlatır." (Türköne, 2007).

Siyasetin daralan alanda paslaşmaya döndüğü günümüz gerçeğinde aslında kendilerine solda, muhalif gören parti ve kesimler üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle ÖDP, EMEP ve SDP gibi partiler, parti olarak varlıklarını azaltacak, örgütlenmeye olan inancı azaltacak bir yola parti başkanlarını (ÖDP ve EMEP) bağımsız aday olarak seçime katılma kararı aldılar. Yani partilerinin sahip olduğu politik program yerine, daha çok sembolik anlam dünyası üzerinden kendini tanımlayan DTP üzerinden meclise girmeye tercih etmişlerdir. Siyaset yapma yerine, sol partiler daralan alandaki paslaşmaya katılmayı seçiyorlar. Parti programı yerini bireysel isimlere, tıpkı diğer partilerde olduğu gibi vitrin oluşturacak isimlere yönelmiştir. Bu konuda Birgün Gazetesi'nde Sezai Temelli'ye katılmamak mümkün değil: "Bağımsız aday meselesi, adayın kimliği ile koşut bir yaklaşım ve seçmeni bağımsız aday kimliği üzerinden bir araya getirmeye çalışan bir proje. Bireyin her geçen gün ön plana taşındığı, bireysel başarıların fetişleştirildiği, tek kişilik gösterilerin toplumsal inisiyatif alanlarını giderek deformasyona uğrattığı postmodern dönemde bu tür yaklaşımların popülaritesinin artması da aslında doğal. Bu genel eğilimin etkisinde kalmamak çok olası değil. .... Devletin kırmızı

çizgilerine dokunmayan, toplumun muhafazakâr hassasiyetleriyle uğraşmayan, piyasa meselesine değinmeyen, hayırsever bir kişilik sol adına Meclis'te ne kadar ses olabilirse sol'un Meclis'e girmesi de o kadar olanaklı olabilir!!!” (Temelli, 2007). Temelli'nin işaret ettiği gibi “Meclis'e girme üzerinden stratejiler geliştirmek, oy sayılarına bağımlı bir siyaseti üretmek yerine sol'u örgütlülük esasına dayalı strateji çok daha önemli katkı yaratacaktır..”

Aslında her seçim öncesi sol partilerin “barış, demokrasi ve emek” gibi muğlak ve hemen hemen siyasal bir özneye referans vermeden kent orta sınıf tavrı ile seçimlere yüzünü dönmeleri ve her seçim sonrasında da harcanan emeğin bir sonuç vermemesine alıştık. Bağımsız adaylık konusunda DTP'nin tavrı bu anlamda maruz görülebilir, çünkü yukarıda bahsettiğimiz baraj, ordu derken siyasal manevra yeteneği olmayan Kürtlerin kendisini ifade edecekleri tek yol bağımsız adaylarla seçime girmek olacaktır. Ama DTP'nin seçim sürecinde siyaseti sadece Kürt olma üzerinden gerçekleştirmesi, Kürt olma üzerinden kendini tanımlayanlar için haklı bir çaba olsa bile Kürt sorunun bizzat kendisinin de biçimlendiği kapitalist toplumsal ilişkileri göstermediği ölçüde sınırlı bir alanda, kendileri için haklılık arz eden bir alanda ama Kürt olmayan birisi için sadece doğru ya da yanlış olarak ifade edilecek bir siyasal alanda kendini tanımlayacaktır. Burada daralan alanı işaret edip, bu alanı deşifre ederek siyaset için yeni özneler yaratacak bir alternatif yerine daralan alanda oynamayı tercih eden bir sol ile karşı karşıyayız. Bu konuda seçime katılan bir diğer sol parti olan TKP'nin seçime kendi programı ve ekibiyle gitmesi oldukça anlamlı, ama TKP'nin değer yüklü “yurtseverlik vurgusu” ile “kapitalizmin kaynağını sadece dışarıda gösterme” konusunda Saadet Partisi ile yarışacak bir dil geliştirmesinin alternatif bir dünya ve siyaset ile ne kadar örtüştüğünü anlamak da zorlanıyorum (TKP, 2007).

Evet yazının sınırlarına ve ele aldığımız konunun çeşitliliğine bağlı olarak oldukça fazla genelleme düzeyi içeren bu çerçeveden hareketle, Türkiye'nin yakın geçmişinde bireylerin, vatandaşların kendi gerçekliklerinden hareketle ve bu gerçekliğe uygun siyasal katılım yollarına sahip olmadığını, bunun seçim gibi bir dar alana sıkıştırılmakla birlikte, seçimlerde dahi bu hakkın kullanılmadığını söyleyebiliriz. Bu aşamada temel olarak çerçevesini çizdiğimiz daralan alandaki siyasetin bazı özelliklerini detaylandırmak sorunun anlaşılması açısından anlamlı olacaktır.

iv- siyasetin daralan alanda paslaşmasının kaynağı olarak merkez mi merkezler mi?

Özellikle seçim sathına girdiğimiz bu günlerde sıkça ifade edilen merkez sağ ve solun birleşmesi, AKP'nin merkeze kayması ifadeleri zaten sınırlı olan siyasete katılmayı iyice sınırlandırmaktadır. Merkez üzerinden gerçekleştirilen her türlü açıklama, örtük olarak merkezden uzaklaşıldığını ima ettiği gibi, bir takım yol ve yöntemle insanları tanımlanmış bir alana çekme amacını da taşımaktadır. Son zamanlarda gerek meydanlara akan kitleler ve gerekse meydanlara akan kitlelerin satılmış medya olarak tanımladığı medya da bir merkez sol ve sağ partinin neden gerekli olduğunu ısrarla anlatma çabası içinde. Merkeze çağrı aslında iktidar ve gücün tanımladığı, sınırladığı ve daha da önemlisi belirlediği bir şeye çağrıdır. Siyasete katılmanın sınırlarını belirleyen bu çağrı, güç-iktidar ilişkilerini de açığa çıkarıyor. Bu aşamada bazı sorulara cevap verilmesi gerekiyor:

- Merkezi belirleyen güç ve iktidar kaynağı/kaynakları nelerdir?
- Genellikle merkez derken sadece bir merkeze yani devlet ve onu çevreleyen ordu ve bürokrasiye referans verilir. Acaba merkezi sadece devlet iktidarı ve ordu ile sınırlamak mümkün müdür?
- Başka merkezler var ise bunlar hangileridir?
- Eğer yine başka merkezler var ise, merkezler arasında çelişki ve uzlaşma anlamında ne gibi ilişkiler vardır.
- Çok daha önemlisi merkez olarak tanımlanan güç(ler)/iktidar(lar) kendini sürekli olarak aynı şekilde mi yeniden üretir, yoksa farklılaşarak mı yeniden üretimini gerçekleştirir? Sorulara verilen bazı cevaplara bakarak kendi cevabımızı oluşturmak anlamlı olacaktır.

v- siyasetin daralan alanda paslaşmasının kaynağı olarak merkez I: devlet + ordu + bürokrasi

a-) liberal analiz: siyasete engel olarak ordu-devlet-bürokrasi

İlk sorumuz; Türkiye'de merkezi tanımlayan güç/iktidar kaynakları nelerdir sorusu aslında Türkiye'de siyaset biliminin en uğrak alanlarından biridir. Genellikle liberal düşünce içinde yer alan uzmanlar Türkiye'de merkez derken, toplumsal ilişkilerin dışında ve üstünde olan bir devlet ve devlet iktidarı ile bu iktidarın devamlılığını sağlayan ordu üzerinden açıklamalarını ve eleştirilerini yaparlar. Bu liberal anlayışa göre Türkiye'de toplumsal gelişme ve daha da önemlisi bireylerin karşısında süreklilik arz eden bir merkez vardır. Daha somut düzlemde merkez

ordu ve bürokrasi üzerinden tanımlanır. Birey ve toplumun özgürleşmesi ve dahası siyasetin gerçek anlamda inşası için ordu ve bürokrasinin yetki alanın daraltılması önerilmekte. Liberallere göre Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ve koruyucu unsurları olan bu kesimin seçkin olma çabaları, siyaset yapma tarzını bir şekilde yüksek siyaset denebilecek bir biçime dönüştürmüştür. Bu tarz 'yüksek siyaset', siyasetin sınırlarını tanımlarken, aynı zamanda siyasetin nesnelere ile kimlerin siyaset yapacağını da belirlemiş oluyor. Bu günlerde liberallerin ısrarla orduyu işaret edip, siyasetin ordu tarafından vesayet altına alındığı belirttiklerini biliyoruz. Bu konuda oldukça yetkin ve tutarlı bir dile sahip olan Ali Bayramoğlu durumun güncelliğini şöyle dile getiriyor: "Türk kamuoyu askerin siyasi hayatta etkin bir rol oynamasına alışıktır. Ordu devlet alanı içinde özerk bir yer işgal eder, siyasi karar süreç ve yapılarında etkin bir rol oynar, rejimin bekçisi sıfatıyla siyasi iktidarı denetler. Bunu içindir ki "askeri vesayet sistemi", Türkiye'nin olağan düzeni için rahatlıkla kullanılabilir bir tabirdir. Ancak öyle anlar gelir ki, bu "vesayet sistemi" bir anda "velayet düzeni"ne dönüşür; bunlar askerin siyasete doğrudan müdahale ettiği, hatta el koyduğu anlardır." (Bayramoğlu, 2007b). Liberal düşünceler açısından siyaset ve dolayısıyla sorun, birey ile devlet yada toplum ile devlet arasındaki gerilimli alanda tanımlanıyor. Bu alan aynı zamanda siyasetin hareket alanını daraltan bir alan. Liberal analizlerin devlet ve dolayısıyla ordu yada bürokrasiyi merkeze koymaları, beraberinde siyasetin merkeze karşı yapılması gereken yada siyasetin merkeze rağmen yapılan bir şey olarak tanımlanmasına neden oluyor. Bu tarz ele alış özellikle modernleşmeci teoriler ile beslendiği ölçüde, kültürel örüntü ve yaşam tarzlarını içerecek bir analize dönüşüyor. Böylece merkez belirli bir güç ve bu güce karşılık gelen yaşam ve kültürel kodlar/anlam dünyalarını içerdiği ölçüde, bu güç ve kültürel kodlamalar veya bu kodlamaların dışında kalan yaşam tarzları da siyasetin temel belirlemelerine dönüşüyor. Liberallerin son zamanlarda İslami hareket ve yaşam tarzları ile Kürt hareketlerine karşı yakınlık duymalarının temel nedenleri, bu tarz siyasetlerin yüksek siyaset yada merkezin tanımladığı alanın dışına taşmasıdır. Ergin Yıldızoğlu bu durumu siyasal İslamın en büyük başarısı olarak tanımlıyor. "Türkiye'de siyasal İslamın en büyük başarısı liberal entelijansiyayı kendi safına kazanmak oldu. Demokrasiyle, insan haklarıyla bağdaşmayan, ahlâki mutlakiyete dayalı bir söylemin, bireysel özgürlükleri, ahlâki göreliliği fetiş haline getiren bir söylemi benimsemiş bireyleri hegemonyası altına alması, azımsanacak bir başarı değil." (Yıldızoğlu, 2007). Yıldızoğlu'nun liberal kesimin siyasal İslamın çekim alanına girdiğine ilişkin vurgusunu biz tam tersinden ifade etmek istiyoruz; aslında siyasal İslamın piyasa ya da

kapitalizmin çekim alanına girmiş olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Liberal aydın-kesim bu günlerde AKP üzerinden bir dil geliştirmesi ve dahası AKP'yi çevrenin merkeze gelişi, özgürlüklerin savunucusu olarak göstermesi bu anlamda şaşırtıcı olmaması gerekiyor. Sosyalistlerin bağımsız aday olan Baskın Oran bile sık sık AKP'ye olan sempatisini dile getiriyor. AKP'nin çevreyi temsil etmesi ve aynı zamanda merkezi ele geçirmesi bu anlamda ilgiye değer bir çelişkiyi içeriyor. Bu çelişki merkezde olan AKP'ye karşı merkezi temsil eden CHP ile karşı karşıya getirilirken daha bir çelişik hal alıyor. Taha Akyol Milliyet'teki köşe yazısında durumu oldukça açık bir şekilde ifade ediyor: "Türkiye'nin iki temel dinamiğini şu anda önemli oranda bu iki parti temsil ediyor: Siyaset biliminde "merkez" denilen elitlerin ve resmi değerlerin temsilcisi olarak CHP... Siyaset dilinde "kenar" veya "çevre" denilen yığınların ve değerlerin temsilcisi olarak AKP. Bu ikili çizgiyi bütün cumhuriyet tarihimiz boyunca görmek mümkün: Seksen yıllık CHP ve onun karşısındaki partiler: Terakkiperver ve Serbest fırkalar. Demokrat Parti, Adalet Partisi, sonra da ANAP, DYP ve AKP" (Akyol, 2007a).

Türkiye'de siyasi katılımın önemli ölçüde felçleşmesinin kaynaklarından birinin ordu olduğunu dile getirmek açısından liberal düşünceler doğru bir tespit yaparlar, ama siyasetin dar alanda paslaşmaya yönelmesinin tek kaynağı olarak ordu-birey ya da ordu-toplum olarak gösterilmesi yaşanan sürecin anlaşılmasını önleyen bir açıklama tarzıdır. Doğrunun eksik ifadesi, doğruyu tamamen ortadan kaldıracağını göstermesi açısından bu analizle eleştirel yaklaşılması gerekiyor. Liberal analizler siyasi olanı devlet düzeyinde, iktidarın yeniden üretildiği alana bağlar. Maddi yeniden üretimi yani zenginlik yaratım süreci ve paylaşımı, yani sınıfları, yani eşitsiz mülkiyet ilişkilerini siyasal olana dahil etmezler. Bu tarz açıklamalar bazen siyaset biliminin disipliner kapıkulluğunu bazen ise doğrudan sermayenin organik aydını olmakla ilişkilidir. Türkiye gerçeğinde devlet ve ordunun tarihsel ve kendine özgü dinamikleri olmakla birlikte, merkez ve çevre olarak yapılan ve süreklilik arz eden açıklamalarda eksik olan bir şey varsa, o da çevrenin merkeze gelmesi olgusunun aynı zamanda maddi yeniden üretimde güç kazanan ve ya bazen güç kaybeden kesimlerin iktidara geliş sürecidir. Özellikle AKP için bu çok daha doğru bir tanımlama olabilir. AKP'nin temsil ettiği değerler/anlamlar sistemi belirli bir yaşam biçimine tekabül ettiği doğrudur ama aynı değer ve yaşam biçimlerinin siyasal düzlemde etkin olması 1980 sonrası Türkiye'si ile ilişkilidir. Kapitalizmin hız kazanması ile birlikte Anadolu'ya saçılan küçük sermaye kesimlerin ya da sil baştan piyasaya giren yeni sermayelerin güç kazanması dikkate alınması gereken bir yeniliği ifade etmektedir. Bu anlamda AKP bir yandan

belirli bir yaşam biçimi/dinsel değerleriyle farklı toplumsal konumları temsil ederken, maddi yeniden üretim düzeyinde geç kapitalistleşen sermayelerin etkin olduğu bir partidir. Bu etkinlik olma hali hiç kuşkusuz 2001 krizi ile yani konjonktür ile bağlantıları var. AKP'nin iktidara gelişi ve uygulamaları ile geçen süre hem maddi hem de sembolik referanslarında önemli değişimler geçirdiğini görmemek olası değil. AKP'deki değişimi en iyi gören dinsel değerlere bağlı ve ulusal düzeydeki esnaf ve zenaatkârları temsil eden Saadet Partisi'dir. Erbakan yaptığı seçim konuşmasında "Sen 3 Kasım'da hortumları kendi sırtına bağladın, AKP'nin eline verdin oyu. O da götürüp, rantiyenin cebine akıttı. AKP hükümetinin şu anda rant ekonomisi uyguladığını ve zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul hale getirdiğini, ülke kaynaklarının tamamen rantiyeye havuzunda toplanarak oradan ırkçı emperyalizme aktarıldığını, 75 milyonun işsiz, aç bırakıp borca esir edilmek için 4 koldan soyulduğunu: Birinci kol önce eskalasyon kurdu ondan sonra da bu AKP'yi sahaya sürdü. Milleti canını kanını emdi. Ondan sonra bir takım borçlanma ve faiz hortumlarını koydu, böylece milleti soydu. Sonra özelleştirme-peşkeş adı altında milletin nesi var nesi yok hepsini dış güçlere intikal ettirdi. Sonra da faiz ve vergilerle milleti aç-ışsiz bırakıp borca esir hale getirdi." (Erbakan, 2007).

Sonuç olarak kapitalistleşme süreci hem maddi hem de değerler sisteminin dönüşüm sürecidir. Ama diğer yandan bu dönüşüm sürecinin tek bir biçimi de yoktur. Kapitalistleşme süreci, o süreci yaşayanların tarihsel/toplumsal ve sembolik dünyaları dolayında biçimlenir. Bu anlamda da merkez ve çevre tanımı, tek merkez olarak hükümet etme sürecinde etkin olanları özellikle de ordu ve hükümeti öne çıkarır, oysa özellikle 1980'den sonra daha net bir şekilde gözlemlediğimiz gibi ordu ve bürokrasi hızla değiştiği gibi, çevrenin merkeze gelmesi de kapitalist topluma özgü maddi yeniden üretimde güç birikimi anlamına gelir. Özellikle 1980'li yılların Türkiye'sinde daha fazla sermaye ama döviz biçimindeki sermaye ticari ve finansal liberalizasyonu ve özelleştirmeyi gündeme getirdiği ölçüde kapitalizmin birikim mantığı Anadolu'nun dört bir yanında daha belirleyici olmuştur. Ayakta kalma mücadelesi ise yüzleşen küçük ölçekli sermayeler ayakta kalmak için bir yandan değerler sistemini devreye sokarken, diğer yandan ise kendini tehdit eden kapitalist birikim mantığına karşı birikim yaparak durma yönünde pratikler geliştirdiler. Bu pratikler kapitalizm maddi ve sembolik referansları ile bu ayakta kalma mücadelesi verenlerin değerler sistemi ile eklektik bir dizi biçimin var olmasına neden oldu. Özellikle kapitalizmin dünya ölçeğinde modüler biçimler dolayında kendini yeniden ürettiği bu aşamada, birikim sürecine

katılan bu kesimlerde kendi değerleri ve güncel pratikleri ile kapitalizmin değer ve pratikleri içinde/arasında modüler bir yaşam biçimi geliştirdiler. İnsanlar milliyetçi-muhafazakâr, İslamcı girişimci olabiliyorlar. Özellikle girişimcilik biçimindeki etkinliklerinde kapitalizme özgü anlam dünyalarını da gözlemleyebiliyoruz. Bu anlamda değişimin temel belirleyeni kapitalizmin sosyal evreninin toplumun tüm katmanlarında, ama toplumun kendi yaşam pratikleri dolayında egemen olmaya başladı. Bu modüler yaşamlarda maddi olan ile sembolik olan arasında tam uyuşma sağlanamıyor. Son günlerde Canan Barlas'ın "Eğreti Burjuvalar" adlı kitabı bu eşitsiz gelişmeyi anlatıyor, Barlas sermaye sahiplerinin Batı'daki gibi kültürüyle, davranış biçimiyle burjuvalaşamadığını, bizim burjuvaların sıkışık, taklitçi, 'eğreti' olduğunu anlatıyor. Nur Çintay ise "Burjuvalaşmak Kolay mı? başlıklı yazısında: Asıl İslami 'burjuvalar' nasıl kurtulacak? sorusunu yöneltiyor ve devamla İslami burjuvaların "giyim kuşam, tatil gibi pek çok şeyi doğrudan taklit etme imkânı da bulunmadığını bunların yol almaları daha da mı kafa göz yara yara olacak, kaç jenerasyon sürecek?" soruları ile yazısını bitiriyor (Çintay, 2007). Son zamanlarda kitlelerin kültürel bilinç dışına yönelik en önemli müdahalelerden biri de bu alanda gerçekleşiyor. Erken eğreti burjuvazi, geç eğreti burjuvazi ile yaşam tarzları ve değerler üzerinden karşı karşıya getiriliyor. Ama bu karşı karşıya gelme hali ifade edildiği gibi yine çevre ile merkez arasındaki bir çatışma değil, bir bütün olarak maddi ve sembolik alanlar arasındaki değişim içi çatışmalar anlamına geliyor.

Burada bir açıklama daha yapmamız gerekir; kapitalizmin toplumda artan belirleyiciliği sadece kapitalistlerin artan belirleyiciliği anlamına gelmez, toplumun kapitalizmi tanımlayan maddi ve sembolik dünya dolayında biçimlenmesi anlamına gelir. Kapitalist kendi sınıfsal çıkarları dolayında gerçekliğe müdahale ederken ve bu müdahaleyi destekleyecek güce sahip olurken (siyasi, kültürel ve ekonomik), bu güce sahip olmasa da örnek olarak mühendislerin, işçilerin, bürokratların günlük yaşamlarını kapitalist belirlemeler üzerinden gerçekleştirmesi anlamında önemlidir ve dikkate alınması gerekir. Aslında bir fiil siyasetin bile kapitalizmin egemenliğinde yeniden tanımlandığını söyleyebiliriz. Kapitalizmi tanımlayan pragmatizm ve gerçekliğe çağrı yönündeki güçlü dil aynı zamanda Ranciere'in ifade ettiği gibi siyasetin de dönüşmesine neden olmuştur. "Ütopya adalarına yapılan kaçamak yolculuk olarak siyaset sona eriyordu. Siyaset artık gemiyi idare etmek ve dalgaya uyum sağlamak sanatıyla, büyümenin doğal ve barışçıl hareketiyle özdeşleştiriyordu." (Ranciere, 2007, s. 19). Bu anlamda kapitalistleşme sürecinde liberaller, hükümet etme biçimlerini Ranciere'in işaret ettiği gibi "ge-

miyi idare etme ile sınırlamak için" merkez ve çevre gibi metaforlar kullanırlar. Merkeze ilişkin her değişiklik aslında kapitalistler anlamında olmasa bile kapitalizmin hükümet ve devlet düzeyinin kendine benzetmesi anlamında okunabilir. Tüm bu açıklamalardan sonra Türkiye'de özünde liberal bir içeriğe sahip olan merkez-çevre analizlerin daha detaylı ve daha sık eleştirilerinin yapılması gerekiyor.

b-) orduya çağrı: siyaset yapmamanın siyaseti

Burada liberal söylemin ordu-devlet üzerinden siyasetin sınırlanması vurgusu karşısında özellikle sembolik/anlam düzeyinde merkez-çevre ayrımını haklı çıkartacak şekilde gelişmeler olduğunu da söyleyebiliriz. Türkiye'nin içinden geçtiği dinamik değişim sürecini anlama ve buna uygun siyasi açılımlara yönelme yerine, orduyu tek seçenek olarak göstermeyi, bunun için alanlara dökülmeyi siyaset yapmamanın siyaseti olarak tanımlayabiliriz. Ulusalcı-milliyetçi ve yer yer ırkçı biçimler alan ve kitleselleşen bu yeni eğilim ilginç bir şekilde ordu ve devletin yapması gereken bir dizi etkinliği ordu ve devlet adına üstlendiğini görüyoruz. Fakat burada kitleselleşen derken Çağlayan ve Tandoğan mitingine katılan insanlardan daha çok, yukarıda işaret ettiğimiz kültürel bilinç dışını harekete geçiren kesimleri ifade ediyoruz. A. İnsel aslında bu kültürel bilinci harekete geçiren masum emekli askerleri oldukça güzel dile getiriyor: "Bugün ortaya bir kez daha dökülen "vatansever" çete örgütlenmelerinin içinde yoğun biçimde emekli, hatta muvazzaf subayların yer alması, "bunlar münferit işlerdir", "disiplinsiz davranışlardır" türünden sözlerle hafife alınacak işler değildir. Bu örgütlerin yasal vitrini olan derneklerin onursal başkanlıklarında bulunan emekli generaller, aktif biçimde çalışan emekli subay ve astsubaylar, ettirilen "ölme ve öldürme yeminleri", bulunan cephaneliklerin siyasal arka cephesini açık biçimde gösteriyor. Ama biz hâlâ bütün bunların neye tekabül ettiğini tartışmaktan kaçınıyoruz. Mahkemeler bu konulardaki davalarda devlet sırlarını açığa çıkarmamak için gizlilik kararı alıyor... Dikkat çekici olan olgu, bütün bu vatansever veya devletsever çete örgütlenmelerinin içinde, az veya çok bir askeri oluşumun adının geçiyor olması: Özel Kuvvetler Komutanlığı. Eryamanlar'daki lojmanda cephaneliği ele geçirilen muvazzaf subay, bu komutanlık bünyesinde görevliydi." (İnsel, 2007).

Bu kesimler için sıkça kullanılan derin devlet ifadesi günlük kullanımında belki bir açıklama gücü olsa bile, teorik anlamda açıklama gücü yoktur. Devlet ve onun tüm uzantıları aslında uzlaşmazlık alanlarını ortadan kaldırma (maddi anlamda) ya da yokmuş gibi gösterme (sembolik/anlam dünyasında) işlevleri ile

özünde yukarıda tanımladığımız anlamda siyasal alanı daraltırlar. Bu bizim gibi geç ulus-devlet ve geç kapitalistleşen toplumlar için çok daha belirgin bir özellik taşır. Geç ulus-devletlerin kendisini kurarken Haldun Güllap'ın işaret ettiği gibi "bir yandan bireyleri "geleneksel" (ya da "asli") cemaat bağlarından koparmayı amaçlar, ama diğer yandan da ulusun tanımında "geleneksel" bir kimliğe atıfta bulunulur... Modern devletin bireyleri yerel ve ulusal-öncesi topluluklara olan bağlarından kopartarak kendi tekeline alması projesi yatar... Dolayısıyla vatandaşlık, yeni bir topluluğun (ulus) ve yeni bir siyasal egemenlik ideolojisinin (milliyetçilik) yaratılmasını içerir... Bir toplumsal çevreleme düzeni olarak vatandaşlık, ulusal bir topluluğun üyesi kimliğiyle kimin içeride kimin dışarıda olduğunu belirler." (Güllap, 2007,12-13). Güllap'ın analizleri ulus-devlet olma halinin nasıl güçlü bir anlam/değer sistemi üzerinden gerçekleştiğini bizlere gösteriyor, gerek geçmişten koparmak ve gerekse yeniyi inşa etmek için kullanılan anlam/sembolik referanslar aynı zamanda verili olanın korunması/kullanılması zaman içinde farklılaşarak kullanılıyor. Son zamanlarda gerçekleşen mitingler bu anlamda birileri için "devleti", "bayrağı", "orduyu", "Mustafa Kemal'i korumak anlamına geliyor, ama aynı anlam muhafaza ederken birlik ve beraber olanlar ile onu tehdit edenler gibi bir ayrıma da neden oluyor. Bu tarz ayrımlar üzerinden gerçekleşen kapışmalar gerçekte siyasal alanın dinamikleşmesi anlamına gelmiyor. Bu anlamda romantik ve romantik olduğu kadarıyla da gerçeği anlamamazı zorlaştıran analizler yapılıyor Seçim öncesi artan gerilim aşırı politikleşme olarak tanımlanıyor. Elif Şafak "Camdan Gettolar" adlı yazısında aslında ortalama romantik tanımı yapıyor: "Bizler gettolara dayalı bir tarihten gelmiyoruz. Peki ne demeye şimdi camdan gettolarda yaşıyoruz? Dinsel değil bugün yaşanan gettolaşmanın sebebi, etnik değil, sınıfsal değil. Politik. Siyasi görüşlerimize göre kutuplaşıyor, adalaşıyoruz. Küskün ve kızgın insanlar ülkesi olduk. Seçimler yaklaştıkça bir gerilim, bir kızgınlık her tarafta. Herkese, her şeye ama en çok da kendi kendimize, birbirimize küsüyor, kızıyor, sataşıyoruz. Dışarıdan bakan bir gözlemci olsa Türk insanının kendi kendini yıpratmış sonucunu çıkarır bu ortamdaki. Bizler durmadan birbirimizin enerjisini, yaratıcılığını, hevesini, başarılarını, gayretkeşliğini, üretkenliğini, yeteneklerini tırpanlıyor, birbirimizi a-zal-tı-yo-ruz." (Şafak, 2007). Elif Şafak için sorun "etnik değil, sınıfsal değil. Politik." Oysa tam tersine sorun politik ama bu dinsel, sınıfsal etnik değerler üzerinden bir yaşam tarzı ve değerlerin öne çıkarılarak iktidarın ordu ve dolayısıyla verili devletin iktidarını yeniden üretimi anlamına geliyor. Güllap'ın işaret ettiği ulus-devleti oluşturan değerler hareket geçiriliyor, kitlelerin belirli bir zaman diliminde bilinçlerine kazılmış yaşam

tarzlarının tehlike de olduğu söyleniyor. Özellikle hızla kapitalist ilişki ve değerler sistemine eklenen AKP'nin gizil gündeminin bu olduğu söyleniyor. AKP üzerinden "herkes bize düşman" ifadesini somut düzeyde düşmanları işaret edecek bir biçim aldığı bir dönemden geçiyoruz. Strateji uzmanları ve bu konuda uzman olduklarını öğrendiğimiz emekli paşalar, emekli olup olmadığını henüz bilemediğimiz subaylar potansiyel tehditlerin neler olduğunu ve kimler olduğunu her gün açıklamaya başladılar. Yeni yeni para-militer dernekler açığa çıkıyor. Potansiyel tehditler bazen dışarıda Irak ve Güney Kürdistan olarak tanımlanırken, bazen ise içeride Türkiye'nin, Cumhuriyet'in tehlike de olduğu ifade ediliyor. Kürt, İslamcı yetmiyor bazen Ermeni ve Yahudiler içten içe Türkiye'yi içerden çökertmeye çalıştıkları ifade ediliyor. Bu hastalıklı durum öyle bir hal aldı ki insanların adlarından hareket ederek ne oldukları deşifre edilmeye başlandı. Irkçılığın adı ad-bilimcilik oldu. Yaşam tarzları, inançlar ve anlam dünyaları tehlikeli durumlar olarak açıklanıyor. Tehdit ve açmazlar üzerinden dile getirilen tüm bu açıklamalarla kitlelerin kültürel bilinç dışı harekete geçiriliyor. Bu hareket Hrant Drink'in vurulması, bu hareket bazen Malatya'da insanların boğazlanması, bazen sokakta Kürt gençlerinin bazen ise komünistlerin linç edilmesi biçiminde açığa çıkıyor.

Tüm bu gelişmeler siyasi alanın daha bir daralmasına yol açtığı ölçüde ordu ve silahlı kuvvetlerin güç kazanmasına yol açıyor. Burada şunu kabul etmemiz gerekiyor, Türkiye'de her zaman politika dendiğinde ordudan da söz etmemiz gerekiyor. Ordular üzerine çalışan Samuel P. Huntington'un işaret ettiği gibi politikaya ordunun, askerlerin yaptığı müdahaleler askeri değil, politiktir. Askeri müdahaleler ülkelerin kurumsal ve politika yapma tarzlarını açığa çıkardığı gibi, askeri müdahalelerin bir fiil varlığı politik sistemin ne ve nasıl olduğuna dair ipuçlarını da bize verir (Huntington, 1968, 194). Bu anlamda Türkiye için ordu ve askeri müdahaleler politikanın dışında değil, her zaman için merkezinde yer alırlar. Seçim sürecinde CHP ve MHP gibi partilerin orduyu koruyup kolayarak arkasına alan bir programa/anlayışa sahip olduğunu belirtmemiz gerekir.

Burada bir tespit yapabiliriz, Türkiye'de kapitalistleşme süreci aynı zamanda sermaye birikimi ve birikimin sahibi olan sermaye örgütlerinin güçlenme sürecidir. Bu anlamda önemli bir merkez, diğer bir merkez de bu büyük güce ulaşan bireysel sermayeler (burada Cumhurbaşkanlığı seçiminde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkan'ı adayı olmaması ve başbakan olarak kalmasını isteyen Sabancı'yı hatırlayalım) ya da sermayeleri temsil eden örgütler olmuştur (burada TKP, ÖDP, EMEP çağrılmamıştı, çağrılan MHP ise çağrışı kabul etmemişti, bu partiler dışında tüm partilerin TUSİAD'ın huzuruna çıkmalarını hatırlayalım). Kapita-

listleşme sürecinde ordu ile sermayeler arasındaki ilişki nasıl tanımlanacak, soldan gelenekselleşmiş araçsalcı yaklaşımla ordu zaten sermayenin hizmetinde açıklaması ya da ifadesi özellikle Türkiye gerçeğinde pek gerçekçi olmuyor. En azında iki anlamda gerçekçi olmuyor. İlk olarak Türkiye’de “Her Türk Asker Doğar”. Yani Türkiye’de ordu bir kurum olarak kapitalistleşme sürecini önceleyen ve kapitalizmle birlikte dönüşen, ama ordu olma vasfını koruyan bir ordudur. Yani ordunun kendi için, kendi ontolojik ön koşulları üzerinden biçimlendiğini söylememiz gerekiyor. Türkiye’de ordu kendisini sadece Türkiye’nin kurucu aktörü olarak tanımlamamış, ama çok daha önemlisi verili sistemin koruyucu ve kollayıcısı olarak da tanımlamıştır. Kurucu ve koruyucu bir özne/kurum olan orduyu bu anlamda kendi içinde, kendisi için varoluş koşullarının tanımlanması gerekiyor, ikinci olarak ordu sermaye ilişkilerinin dışında tanımlanacak bir kurum da değildir. Diğer yandan Türkiye’de ordu oldukça çeşitli biçimlerde endüstri ve sermaye ile ilişki halindedir (Parla, 2004 ve Akça 2004). Muhtıra ve Açıklamaların aman piyasalar kızmasın diye cuma günleri ve akşam saatlerinde verilmiş olması bu anlamda manidardır. Türkiye’de ordunun kollama ve koruma yönelimli kendini meşrulaştırma söylemi, hiç kuşkusuz verili sosyal ilişkilerin ve güç ilişkilerin yeniden üretimini de içermekte, bu anlamda sermaye ile ordu arasında yapısal bağlantılar vardır, ama daha somut düzeyde ordu ile sermaye arasında her zaman için uyumlu bir ilişki yaşandığını söylemek de olası değil. Ordu düzen arayışı içinde iken, sermaye her zaman için istikrar talep eder. Ordunun düzeni sağlama teknikleri (darbe ve muhtıralar) bazen istikrarı sağlayacağı için sermayenin isteklerine uyar. Bu uyumu 12 Eylül askeri darbesinde görmek olası. Darbeyi önceleyen günlerde sermayeyi temsil eden TUSİAD piyasadan başka çare yok diye gazetelere ilan verirken, ve bazen direkt ordu göreve çağırılırken (V. Koç’un mektubu) düzen sağlama sonrası istikrar talebinin hayata geçirildiğini görüyoruz. Oysa bu günlerde seçimin de erken yapılmasına neden olan ordunun muhtırası karşısında sermaye ikircikli ve eleştirel bir mesafe ile soruna yaklaşmış ve AKP’nin istikrarı sağladığını dile getirmiştir. Hiç kuşkusuz düzen ve istikrar talebini gerek orduyu ve gerekse sermayeyi homojen kabul ederek tanımlamak da yetersiz ve ya eksik olacaktır.

iv- siyasetin daralan alanda paslaşmasının kaynağı olarak merkez II: sermaye ve sermaye örgütleri

Türkiye’de siyasetin dar alanda paslaşma tarzına dönmesine neden olan temel değişkenlerden biri ve en önemlilerden birinin ordu olduğunu söyleyebiliriz.

Fakat özellikle 1960'ların sonunda holding biçiminin hayata geçirildiği, 1970'lerde artık büyüklerin oluşturduğu TÜSİAD örgütlenmesi gerçekleştirildiği, 1980'lerde hareket alanını dünya ölçeğine taşımak isteyen sermayenin siyasetin önündeki en önemli engel olduğunu söyleyebiliriz. Sermayenin siyaset üzerindeki baskısının çok daha yapısal ve çok daha detaylandırılmış ve çok daha önemli sonuçlara yol açtığını söyleyebiliriz. Özellikle 1980'li yıllarda gerçekleşen askeri darbe ile birlikte bir yandan güçlü devlet, diğer yandan ise serbest piyasa inşa edilmiştir. Yukarıda işaret ettiğimiz düzen ve istikrarı sağlamaya yönelik eylemlilikler eş zamanlı harekete geçmiştir. Piyasa koşullarının harekete geçirilmesi en temel sosyal hakların zaman içinde sermaye lehine ortadan kaldırılması anlamına gelirken, haklarını kaybeden kitleler için hak arama yönündeki tüm talepler neredeyse düzeni tehlikeye sokan ve dolayısıyla siyasetin içinde yer almayan taleplere dönüşmüştür. Düzeni sağlayan ordudan sonra istikrarı sağlayacak olan Turgut Özal henüz askeri darbe olmadan önce Ankara'da Milliyetçiler Kurultayı'na sunduğu (1979) Kalkınmada Yeni Görüş'ün Esasları başlıklı metninde "Bugün Türkiye'mizde maalesef solun hakim olduğu bürokrasi, yaygın çevreleri, solun ele geçirdiği meslek kuruluşları, dernekler, sol tandanslı politikacılar, büyük bir sahtekârlıkla bütün ekonomik sıkıntıların kabahatlerini ferdi teşebbüse yüklemeye çalışmaktadır. Hakikaten bütün bu başımıza gelenlerin ana sebebi, sosyalist aşırının devletçi bir politikanın uygulanmak istenmesidir" diyerek sorunu tanımlar (Özal,1993). Sorun tanımlandıktan sonra ise çare olarak: Aşırı ücretlerin önlenmesi, ferdi teşebbüsün önüne konulan engellerin kaldırılması, devletin aşırı istihdam yeri olmaktan çıkarılması gerektiği, ve daha da önemlisi sendikalar "işçilerden kesilen yüksek aidatlarla iş görmeyen herhangi bir istihsalde bulunmayan, demagoji ile geçinen bir zümre olarak" tanımlanmaktadır. T.Özal'ın burada detaylandıramayacağımız önerileri daha sonra yani askeri darbeden sonra hayata geçirilen önerileri olacaktır. Ferdi teşebbüse yönelik her engel hızla kaldırılırken, aynı zamanda sermaye dışı kesimlerin siyaset yapma olanakları ellerinden alınmıştır. Türkiye'de siyasetin hangi sınırlar içinde gerçekleşeceği ve merkezin ne olduğu yine bu yıllarda tanımlanmıştır. Bu merkez artık ordu ve bürokrasi değil ama ordu ve bürokrasinin katkıları ile daha bir merkeze yerleşen sermaye olmuştur. Sermaye toplumun her alanını etki alanına alarak sermaye dışı toplumsal kesimlere siyasal alanı kapatması farklı biçimlerde gerçekleşmiştir. Bu farklı biçimlerin detaylı analizlere ihtiyacı vardır, ama biz sayfa sınırını aştığımız için kısa başlıklar altında bu biçimleri analiz edeceğiz.

a-) 'bir başka yol yoktur'dan 'başka bir alternatif yok'a

Türkiye'de siyasal olan her zaman için dar sınırlar içinde gerçekleşmiştir ama bu sınırları belirleyen temel güç olarak sermayenin öne çıkıp, belirleyici olduğu önemli anlardan biri 12 Eylül'ü önceleyen bir tarihte 12 Mayıs 1979'da TÜ-SİAD'ın gazetelere verdiği "Gerçekçi Çıkış Yolu" başlıklı ilan olmuştur. Bu ilan da toplumsal krizi içinde olan Türkiye'nin krizden çıkış için temel aktörün "hür teşebbüs" olduğu belirtilmekle kalmıyor, aynı zamanda sermaye için elzem olan değişkenler sıralandıktan sonra bir "başka yol yoktur" ifadesi ile ilan bitiyor. Bir başka yol ifadesi daha sonra Turgut Özal tarafından "başka bir alternatif yok" şeklinde dile getirilecektir (MESS,1999). Sermayenin "başka bir yol yoktur" ifadesi ile ileri sürdüğü ve aslında 24 Ocak 1980 kararları ile genel çerçevesi belirlenen taleplerin uygulanması 12 Eylül askeri müdahale ile uygulamaya konabilmiştir. Sermayenin örgütlülüğü açısından güçlü bir konumu olan Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası sermayenin taleplerinin uygulanması açısından askeri darbenin ne kadar önemli olduğunu açıkça dile getirecektir; "12 Eylül'de gerçekleşen askeri müdahale ise, bu kararların [24 Ocak Kararları] uygulanabileceği siyasal ve toplumsal ortamı yaratması bakımından aynı şekilde tarihsel bir dönüm noktası oldu"(MESS,1999,117). Düzen sağlandığı ölçüde sermayenin "başka bir yol yoktur" ifadesi hayat bulmuş, "başka bir yol vardır" diyenler ise işkence ve ölümlerle baskı altına alınmış ve böylece siyasetin dışına itilmişlerdir. Türkiye'de demokrasi ve siyaset analizleri yapan ve bu analizlerde sermayenin etkisini görmeyen pek liberal veya liberal soldan düşünürlerin düşünmedikleri ve analizlerine katmadıkları bir gerçekliktir bu. Türkiye'de siyasetin daralan bir alanda gerçekleşmesinin ilk ve en önemli uğrağı sermayeler için başarı olarak gösterilen bu değişim sürecidir. Bu değişim süreci yukarıda Bauman ve Ranciere'den aktardığımız siyasetin dönüşmesine işaret etmesi açısından önemlidir. Bu dönüşümün mimarlarından Turgut Özal'a ilişkin Murat Belge'nin erken bir tarihteki (1984) yorumu anlamlıdır: "...ANAP'ın bütün bu eğilimleri uzun vadede kaynaştırıp kaynaştırmayacağı, nasıl kaynaştıracığı, ayrı ve ilginç bir soru. Bunun olabilmesi için, yeni bir ideoloji geliştirmek gerekir. Özal ve ekibi ise bunu yapmıyor, geleneksel ideolojilere yaslanmakla yetiniyor. Gene de bir yenilik var ortada: ANAP'ın temsil ettiği bir "toplum mühendisliği" anlayışı. "Amiyane" düzeyde "iş bilir", "iş bitirir" gibi sloganlarda cisimleşen bu anlayış, daha üst düzeyde, toplumu belirli düğmelere basılınca belirli sonuçlar alınan bir mekanizma gibi gören, ilk bakışta "anti-ideolojik" bir yeni ideoloji olarak karşımıza çıkıyor (Belge,1993: 57). M. Belge'nin bu doğru tespiti siyasetin her geçen gün daha bir biçimlendiği yeni tar-

zı anlatıyor. Başka bir alternatif yok ifadesinin doğal sonucu iş bilir ve iş bitirir bir siyasetin varlığına ve zamanla bu tarz siyasetin etkin bir biçimde çalışmasına neden olmuştur. Toplumla özgü egemen değer sistemlerini devam ettiren, ama diğer yandan piyasanın daha doğru bir değişle sermayenin taleplerine uygun hareket etmek yapısal bir ilke haline almıştır. “Ütopya adalarına yapılan kaçamak yolculuk olarak siyaset sona ermiştir.” Tüm bu gelişmeler sonucunda 22 Temmuz’un hemen hemen hiçbir “ütopya yolculuğu”na izin vermeyen bir seçim olduğunu, en azından seçime katılan partilerin bu özellikleri olmadığını söyleyebiliriz.

b-) Politikanın politik depolitizasyonu

N. Poulantzas Devlet, İktidar, Sosyalizm adlı kitabında oldukça erken bir dönem de devletin dönüşümünü, ama sermaye adına dönüşümünü işaret ediyor: Yeni bir devlet biçimi kendini dayatma yolundadır.... Ekonomik ve toplumsal yaşamın tüm alanlarının devlet tarafından giderek artan bir hızla kapılıp siyasi demokrasinin kurumlarındaki belirleyici çöküşe ve “biçimsel” denilen özgürlüklere getirilen ve şimdi akıntı boyunca gittikleri için gerçeklikleri keşfedilen katı ve türlü biçimlerdeki kısıtlamalara eklenmesi.” (Poulantzas, 2007, 227-228). Türkiye’de son yirmi yıl içinde devletin ekonomik alandan çekilmesi adına başlatılan süreç, aslında Poulantzas’ın çerçevesini çizdiği değişimin Türkiye’de de açığa çıktığını gösteriyor. Devlet yaşamın her alanını bir yandan o kontrol ederken, diğer yandan hükümetlerin/siyasilerin ve daha da çok yasamanın yetkilerini kısıtlamaya başlamıştır. Poulantzas’ın işaret ettiği devletin otoriter bir şekilde yaşamın her alana sızması ilginç bir şekilde Türkiye’de devletin etki alanının azalması biçiminde ifade edilmiştir. Oysa Sonay Bayramoğlu’nun oldukça detaylı çalışmasında gösterdiği gibi “Siyasal iktidarın dönüşümü, siyasal iktidarın yoğunlaşması ve merkezleşmesi biçiminde yaşanmaktadır. Yoğunlaşma, şu alanlardaki dönüşümle gerçekleşir: yönetim teknikleri; kurumsal reformlar; yeni örgütlenme biçimleri; yürütmenin güçlendirilmesi; vatandaşlık haklarının zayıflatılması; demokratik ilkelere zayıflatılması (başkaldırı hakkı, vb...)” (Sonay, 2005, 197). Sonay’ın siyasal iktidarın merkezleşmesi olarak adlandırdığı durumun en iyi ifadesi bir zamanlar B. Ecevit’in şaşkınlıkla karışık bizim varoluşumuzu ve politika yapmanın engellediğini düşündüğü üst kurulların burada özel bir yeri var. Yukarıda alıntı yaptığımız konuşmasında Erbakan: “Kemal Derviş zamanında kurulan ve AKP döneminde tamamen yerleşen üst kurulların da önemli bir planın parçası olduğunu vurguladı. Türkiye’de piyasayı düzenlemek amacıyla 9 tane üst kurul bulunduğunu anımsatan Erbakan, bunların devlet içinde devlet gibi çalıştıklarını söyledi.”

(Erbakan, 2007). Üst kurullar da yukarıda vermeye çalıştığımız ekonomi siyaset ayrımı üzerinden geliştirilmiştir. Sonay'ın ifadesi ile "Siyaset yolsuzluk üretir" düşüncesi işlenerek, ekonomi yönetiminin siyasetten bağımsız olarak yönetilmesi gerektiği fikri geliştirilmiştir. .... Ekonomi ile siyasetin ayrılmasını savunanlara göre siyaset bir 'hastalık' ya da aslında bir 'illet'tir; bu illet, ekonomiyi de yönettiği için, kendi hastalığını ekonomiye bulaştırmakta, bu ise kaynak israfına hem de krizlere yol açmaktadır. İdeolojik olarak, bağımsız düzenleyici kurumların kurulması böyle bir akılçalaştırma zeminine dayandırılmıştır..... Ekonomi yönetiminin siyasetin etkisinden kurtarılması demek, siyasetin anlamının değişmesi demektir; siyasal alanın halkın tepkisine ve dolayısıyla burjuvazi dışındaki sınıf ve toplumsal tabakaların siyasal talep ve müdahalelerine kapalı hale getirilmesidir. Çünkü, sınıflar mücadelesinin belirlediği siyasal alan ile kapitalist ekonomi arasında varolan gerilim, siyasal alanın belirsiz olmasından kaynaklanır. Siyasal alan, parlamentonun, siyasal partilerin ve siyasal iktidarın işgal ettiği bir alandır. Siyasal iktidarın hangi biçimi alacağı, bu alandaki mücadeleler tarafından belirlenir; siyasal alan, demokrasinin alanıdır; eğer bu alanın etkisi zayıflatılırsa, demokrasinin etkisi de zayıflayacaktır." (Sonay, 2005, 295). Seçim tartışmaları içine giren partiler iktidara gelmek için mücadele verdikleri bir dönemde Referans Gazetesi'nde çıkan bir haber yorumu burada aktarmak anlamlı olacaktır. Başlık "Ekonominin ipi hükümetlerde değil" ve analiz ise şöyle: "Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyada uygulanan standart ekonomik politikalar hükümetlerin hareket alanlarını daraltırken merkez bankalarının rolünü artırdı. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin bu standartlaşmış politikaları uyguladığını belirten Garanti Bankası Ekonomik Araştırmalar Müdürü Ali İhsan Gelberi, bu nedenle hükümetlerin artık ne kriz çıkarabilecek, ne de krizi önleyebilecek durumda olduklarının altını çizdi. Farklı bir politika uygulamaya başladığı andan itibaren yurtdışı fonlara ulaşmanın zorlaştığını, hatta içerdeki fonların da dışarı gitme durumunun ortaya çıktığını vurgulayan Gelberi, "Standart tek bir politika, ülke ekonomisi açısından uzun vadede iyi olmayabilir. Ancak çok fazla alternatif yok. 'Washington Konsensüsü' olarak tanımlanan bu politikaları bugün bütün dünya uyguluyor" dedi. Gelberi, "Standart politikayla hükümet yanlış bir mali politika uyguladığında enflasyona yansıtacağı için merkez bankası faizleri yükseltecek. Böyle bir mekanizma sermaye hareketleri için de bir garanti oluşturuyor. Eğer merkez bankasının güvenilirliğinde bir sorun yoksa ve bu standart politikaları uyguluyorsa kimin hükümete geldiğinin bir önemi kalmadı" dedi" (Referans Gazetesi, 2007). Bazen olgu ve haberlerin kendisi gerçekliği açıklar nitelikte. 1980'li

yıllarda başlayan ve devletin daha bir yaşamın her alanına müdahale edildiği dönem, aynı zamanda siyasetin sermaye adına dönüştürüldüğü dönem. Dolayısıyla siyasetin daha bir daralan sıkıştırıldığı dönem olmuştur.

c-) siyasal karar alma sürecini baskı altına alan bir niteleme; popülizm

Seçimler yaklaşırken TİSK, hükümeti popülizm yapma konusunda uyarıyor. Uyarıyı veren habere daha yakından bakacak olursak "Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), kamu sağlık güvencesine sahip herkesin tüm özel sağlık ve üniversite hastanelerinden yararlanmasına olanak tanıyan düzenlemenin seçimler öncesi aceleyle yürürlüğe sokulmasının manidar olduğunu bildirdi." Hükümet insanların sağlık sorunları ile karşılaştığında tüm özel sağlık ve üniversite hastanelerine başvuracak bir seçim yatırımı yaparken sermaye tarafından uyarılıyor: "Seçim öncesi 'toplumun yararına' dönük kimi kararların daha sonra ekonomide ve sosyal politikalarda açtığı 'kara delikler' unutulmamalıdır. 1991 yılı seçimleri öncesi emeklilik yaşının düşürülmesine dönük 'popülist yaklaşımların' Türkiye'de açtığı sorunlar bir kez daha dikkatle irdelenmelidir uyarısında bulundu." (ANKA,2007).

Sermayenin popülizme ilişkin bu tarz uyarıları ile sıklıkla karşılaşıyoruz. Gazetelerde sermayenin organik aydınları ne zaman sermaye dışı toplumsal kesimlerin yararına bir uygulamaya kalkışsa "popülizm" suçlaması ya da damgası hemen yapıştırılır. Bu konuda belki de yazılmış en anlamlı yazı Umur Talu'nun sitem ve tepki dolu yazısı olmuştur. "İnadına popülizm" başlıklı yazıda Talu, işadamlı olmanın aynı zamanda popülizm mevzuunda hacimli bir lügate sahip olmak anlamına geldiğini belirtir ve devamla: "Acı çekenlerin, yoksulların, önceki kayırmacı, ayırmacı, avantacı düzeni tasfiye umuduyla sandığa gidenlerin oylarıyla tek başına iktidar olan hükümeti durmadan uyarıyorlar: Aman, popülizm yapma! Popülizm, çalınmış, iğdiş edilmiş sonra da halkın suratına fırlatılmış bir kavram. İçinden halka küfür etmek geçen ama terbiyesi müsaade etmeyen her 'boss' ya da hempaları, buna sarılıyor. Çünkü, ekonomi denilen, bir tek anlayışa, tek tip düşünceye dair bir şeydir; gerisi rasyonel değildir, mantıksızdır, popülisttir." (Talu, 2003). Talu öncelikle popülizmin ne olduğunu açıklıyor: "En basit aritmetik açıdan 'popülizm' sorunu budur. 20 milyon kişinin, bir süreliğine sofrasına bir eklemek daha fazla koyabilmesi, çocuğuna bir palto alabilmesi ile... Diğerinin, çalıp çırpmadığını varsayarsak, onu sermaye yapabilmesi, kimbilir belki de iş alanı bile açabilmesi arasındaki çatışmadır... Hükümetler, 'popülizm' yapmayarak, 'rasyonel' olarak, 'ekonominin gerçekleri'ni dikkate alarak, bu çatışmanın çözümün-

den sorumlu kılınırlar. Ötekilerin oylarıyla gelen hükümetlerden beklenen dahi, berikilerin lehine çözmesidir, bu çatışık durumu. O yüzden, akli sofradaki o ekmeğe, vicdanı o paltosuz çocuğa kayan her politika girişimi, "Yuh, popülizm" denilerek, bastırılmak istenir... Ve genellikle de bastırılır"(Talu,2003). Talu sonuçta siyasi iktidara 'popülizm yapın lütfen' tavsiyesinde bulunuyor.

Ama seçim döneminde seçim konuşmalarına baktığımızda oy için bazen popülizm yapıldığını yani kitlelere bazı olanaklar sunulacağı dile getiriliyor, ama parti programlarında buna rastlamak genellikle olası değil. Hele hele seçimde başarılı olup iktidara gelince, sermayenin rasyonel bulmadığı kitlelere kaynak aktarımı hızla uygulamalardan çekilmekte. Popülizm konusunda ilgiye değer uygulama AKP'den geliyor. İktidara gelmeden önce ileri sürdüğü bazı popülist politikaları iktidara geldiğinde sürdürmemekte, ama sadaka ekonomisi olarak tanımlanan bir sistemi hayata geçirmekte, diğer yandan popülizme ihtiyaç duyan kesimlerin ihtiyaçlarını gidermek için bizzat bu ihtiyaca neden olan piyasa mekanizması harekete geçirilmekte. Özellikle seçim döneminde AKP'nin bu tarz mekanizmaları nasıl işlediği daha bir açığa çıkıyor. Meral Tamer Milliyet'te "AKP'nin yoksula yardım çarkı nasıl işliyor?" başlıklı yazısında; "Yoksul sayısı arttıkça, iktidara tepki doğar zannediyorsanız yanılıyorsunuz. Bu seçimde tam tersine iktidara bağımlılık artmış görünüyor" açıklamasını yapıyor ve devamla bir simitçi örneğini veriyor; "Devletten tek kuruş yardım görmedik" diye yakınırken bile "Oyum tabii ki AKP'ye" (Tamer, 2007a). Bu ifade gerçekten oldukça önemli devletten tek kuruş almayınca sermayenin tepkisini çekmiyor, ama diğer yandan "AKP'li belediyeler yoksullara, işsizlere ve kendi seçtiği gerçek ihtiyaç sahiplerine sadece kömür değil, düzenli erzak, giyecek yardımı yapıyor, cenazelerinde evlerine yemek gönderiyor, düğünlerinin bir ucundan tutuyor" açıklaması yapılıyor. Tamer bir başka yazısında "Yoksullar topluca AKP'ye oy verecek" ifadesini kullanıyor. Bu yazısında oyum AKP'ye diyen simitçinin neden AKP'yi seçtiğini daha detaylı bir şekilde öğreniyoruz; "AKP'den Allah razı olsun. Bizim için bulunmaz bir nimet. Peynir, zeytin, salam, pirinç, bulgur, makarna, un, nohut, fasulye, şeker, çay... Yıldı 4 kez veriyorlar, en az 1,5 ay idare ediyor. Deniz Baykal halkı uyuşukluğa alıştıyorlar diyor. Ama halimiz ortada. Sabahtan akşama çalışıyoruz!" Ankara'da başta Büyükşehir Belediyesi olmak üzere AKP'li belediyelerin toplam 350 bin yoksul aileye düzenli erzak, giysi ve kömür yardımı yaptığı bilgisi geliyor. Nereden baksanız 1 milyonu aşkın oy demek!" (Tamer, 2007b).

Böylece AKP bir yandan görece daha fazla sahip olduğu yüz yüze ilişkileri şebeke biçiminde harekete geçirerek varolan bazı ihtiyaçların karşılanmasına ne-

den olurken, diğ er yandan Dünya Bankası'nın geliştirdiğ i piyasa mekanizmasını harekete geçirerek sorunları ozmeye alışıyor. Bir lude yuz yuze ilişkiler dolayında gerçekleşen sadaka ekonomisinden, piyasa mekanizmasına dayalı ozimler yaratmaya yönelik bir değişim var. Ama her durumda kitleler yönelik her trlu yeniden dağıtımcı politikalar, sermaye tarafından irrasyonel olarak tanımlanıyor. Poplizizm baskısı en çok kendisine sosyal demokrat diyen partileri etkiliyor. Varoluş nedeni yeniden dağıtımcı politikalar olan, kapitalizmin vicdani sosyal demokrat partiler bu baskıdan dolayı daha çok anlam dünyaları, değerler üzerinden kendi politik konumlarını tanımlama ynelmeğe başladılar. rnek olarak CHP seçim beyannamesinde yeniden blüşmc politikalardan daha çok "lkenin birlik ve bütünlüğünün tehlikede olduğu" uyarısı ile kendini tanımlıyor. Poplizizm aslında CHP'nin halklığına denk düşen bir kavram olmakla birlikte, CHP yeniden blüşmc politikalara hiç prim vermiyor. CHP'ye göre zaten halkın yuvarıda işaret ettiğimiz üretim ve blüşme ait problemlerini önceleyen bir problemleri var ve bunun da farkındalar: 'ülkemizin üzerine bir karabasan gibi ken tehlikenin, farkına varmış ve devletine, laik Cumhuriyeti'ne, huzuruna ve geleceğine sahip çıkma kararlılığını ortaya koymuştur.'" Fakat ileride zaman ve yer kaldığında göstereceğimiz gibi CHP'nin seçim beyannamesinde sermayenin taleplerine yönelik oldukça popülist bir tavır sergileniyor.

Sonuç olarak sermayenin poplizizm yapma baskısı siyasi partilerin hareket alanını epeyce sınırlayan bir işleve sahip. Talu'nun bir başka yazısında işaret ettiği gibi seçim sürecinde popülist yani sermaye dışı kitlelere yönelik planları olanlar da iktidara geldiklerinde, uyarılarak bu uygulamalardan vazgeiriliyorlar.

d-) istikrar ve reformların devamlılığı için tek parti iktidarı ('tek parti olsun, maocu olsun')

Seçimlere ilişkin sermaye grupları, sermayedarlar ve bu kesimin gazete ve televizyondaki organik aydınları istikrarın sürdürülmesi ve reformlara devam edilmesi konusunda ısrarlarını sürdürüyorlar. İstikrar ve reformlar için ideal olan ise tek parti iktidarı olduğu belirtiliyor. Demirören şirketler Grubu Başkanı Erdoğan Demirören sermayenin en açık szls olarak: "seçimler sonrasında iş dünyasını en çok mutlu edecek olayın tek parti iktidarı olacağını" belirtiyor ve devamlı "İsterse Mao gelsin ama tek parti iktidar olsun" diyerek için önemini belirtiyor. Yani başka alternatif yok ifadesini parlamento içinde değerler dünyası ve sembolik ifadeler dışında sermaye için hemen hemen aynı önerilerde bulunan farklı partiler arasında gerçekleşecek bir koalisyonla bile sıcak bakılmıyor. Radikal'deki köşe-

sinde Korkmaz İlkorur, Erdoğan Demirören'in 'koalisyon düşmanlığı' ne TOBB ve ne de TÜSİAD tarafından kınayan bir deklarasyon yapılmamasına hayıflanıyor ve dahası aynı günlerde İstanbul Ticaret Odası Başkanı'nın tek parti tezini nasıl ısrarla savunduğunu belirtiyor: "Belli ki tezini savunmak için çok çalışmış, 'Ekonomi tek partide uçuyor, her koalisyonda sallanıyor' diyor ve 'sandıktan, sağ veya solda olsun fark etmez, tek parti çıksın' diye temennide bulunuyor. Tezini de sağlamlaştırmak için 1923-2006 arasını kapsayan Cumhuriyet döneminde ekonominin koalisyonlu ve tek partili yıllardaki performansını vermiş. Buna göre, İnönü'nün o meşhur II. Dünya Savaşı yıllarını da kapsayan 1938-1950 yılları arasındaki tek partili CHP iktidarı dönemi hariç olmak üzere tek partili dönemlerde büyümenin koalisyonlu dönemlere kıyasla daha yüksek, enflasyonun da daha düşük olduğunu göstermiş. En başarılı dönemin de Atatürk dönemi ile AKP dönemi olduğu böylece görülüyor (İlkorur, 2007). Tek partiye ilişkin İTO Başkanı Murat Yalçıntaş'ın kendi ifadelerine başvurmamız daha anlamlı olacaktır. Yalçıntaş'ın tek partinin gerekliliğini açıklarken bizim bu alt başlık için seçtiğimiz kavramları referans almış; "İTO olarak ve İstanbul iş dünyası olarak önceliklerinin Türkiye'deki ekonomik istikrarın bozulmaması, ekonomik reform sürecinin devam etmesi olduğunu" ifade ediyor. İtalikler bize ait ve sermayenin temel yönelimini ele verecek nitelikte. Tamamen siyasal açımları olan bu tercihi bile dile getirirken "Biz bir kurum olarak tek parti yorumu yaparken siyasi düşünmüyoruz" diyebiliyor. Diğer yandan tek parti ile oluşacak istikrarı kendimiz için istiyorsak namerdiz dercesine Yalçıntaş; "Bizler şerbetliyiz ve kendi ülkemizin siyasi durumlarını anlıyoruz ama yabancılar bu durumu pek anlamıyorlar. Güvenleri şimdilik devam ediyor ve bekle gör durumundalar. Ancak her sermaye, istikrar ve kazanç gördüğü yere gider, tersini görünce kaçır" diye açıklamalarına devam ediyor.

Sermaye talebini dile getirir de, sermayenin organik aydını bu alanı boş bırakır mı. Bu konuda daha önce yazılar yazdığını belirten Ekonomist Dergisi ve Capital Dergisi'nden Orhan Karaca tek parti iktidarının istikrar ve büyüme getirdiğine ilişkin görüşün kendisinin daha önce hem de hakemli bir dergide ilk defa ele aldığını belirtiyor. Devamla "Büyüme, enflasyon, bütçe dengesi ve cari işlemler dengesi verilerini dikkate alarak yaptığım o çalışmada ulaştığım sonuç ekonomi açısından tek parti hükümetlerinin koalisyon hükümetlerinden daha başarılı olduğunu" sonucuna varıyor. Argümanın AKP hükümeti döneminde doğrulandığını belirtiyor. Sermayenin organik aydını olmakta epey yol kat eden Deniz Gökçe: "Dün medyayı okurken ilginç bir habere rastladım. İTO Başkanı Murat Yalçıntaş bir araştırma yaptırmış. Araştırma ekonominin koalisyonlarda çöktüğü ve tek par-

ti hükümetlerinde uçtuğu tezi gündeme getirilmiş. Bu tezin altına imza atabilirim.” (Gökçe, 2007) diyerek sermaye dışındaki kesimler için siyasetizliğin siyasetini yapıyor.

Sermayenin merkez olma yolundaki bu kısa turu daha fazla sürdürmenin anlamı yok. Fakat sermaye örgütleri yada sermayenin organik aydınları ilginç bir mantık üretiyorlar. Sermaye için istenen tüm düzenlemeler teknik, nötr bir konu olarak tanımlanırken, sermaye dışı kesimlerin tüm talepleri siyasal talepler olarak ele alınıyor. Bir adım daha atacak olursak sermaye ve organik aydınları sermayenin tüm taleplerini iktisadın diline çevirip nötrleştirirken, siyasetin bu alana karışmaması yönünde telkinlerde bulunuyorlar. Bunlar için nötr ve teknik olarak adlandırılan her şey bir anlamda başkalarının dokunmalarını istemedikleri bir şeye dönüşüyor. Diğer yandan teknik ve nötr olarak tanımlanan her şey, detaylandırıldığı ölçüde bütüne ilişkin bir dil ve politikanın önü de kesilmiş oluyor. Siyasetçinin durumu da olsa olsa bu teknik süreçte açığa çıkacak sorunları çözmeye yarayacak bir lehimci mühendislik işine dönüşüyor. Böylece “İdeoloji akli doğanın karşısına koyardı; neoliberal söylem ise akli, doğallaştırarak güçsüzleştiriyor.” (Bauman, 2003, 137). Yaşanan sürecin teknik ve fetişistik bir hal almasının ulaştığı en önemli ifade aman piyasaları kızdırmayın oluyor. Türk Silahlı Kuvvetler bile muhtıra verirken piyasayı kızdırmamaya özen gösteriyor. Sermayenin organik aydınları ordunun muhtirasına olumsuz bakarken bile, ordunun piyasaları dikka te almasını övgü ile karşılamışlardı.

v- peki geriye ne kaldı ve parti programları ("kardeşim, yalan da olsa söyle de umudum kabarsın")

Ordu, devlet ve sermayenin yukarıda işaret ettiğimiz müdahalelerinden sonra, partiler için geriye ne kaldı acaba? Partiler ilk elden yukarıda işaret ettiğimiz ve siyasetin temel belirleyenlerden biri olan üretim ve üretim sürecinde yaratılan değerlerin paylaşılması konusunda alternatif bir dile sahip olmadıklarını görüyoruz. Ama bu partiler yukarıda işaret ettiğimiz nötr ve fetişleştirilen ekonominin gereklerini nasıl daha iyi yerine getireceğine ilişkin bolca açıklama yapıyorlar. Güngör Uras “Ekonomide düzeni değiştirmeye niyetli parti yok” başlıklı yazısında aslında durumu oldukça iyi dile getiriyor; “Seçim yaklaşırken parti sözcüleri ekonomi konusundaki görüş ve değerlemelerini açıklamaya başladı. AKP, CHP, DP ve MHP sözcülerinin bugüne kadarki açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla dört partinin hükümet kurması, hükümete katılması durumunda ekonomide hiçbir şey değişmeyecek. Dört parti, ekonomide bugüne kadar "genel kabul görmüş et-

kenleri ve sınırlamaları değiştirmeden, g odaklarını karşılarına almadan" ekonomiyi daha iyi izgiye gtreceklerini iddia ediyorlar... Sadece o kadar. Partiler, bırakınız dzeni değiştirmeye niyetlenmeyi, dzeni sarsmaktan bile korkuyor. Anadolu'da "Kardeşim, yalan da olsa syle de. Umudum kabarsın" derler ya... İşte o bile yok." (Uras, 2007a). Gngr Uras "Ne sağcıyız ne solcu futbolcuyuz futbolcu!" başlıklı bir diğer yazısında ise siyaset alanının/olanının nasıl daraldığını aıka dile getiriyor: "Ekonomik ve sosyal politikası olmayan, byle bir politika oluşturacak ve uygulayacak kadrolara sahip olmayan siyasi partiler "Kapıldım gidiyorum bahtımın rzgrına" trks ağırmaktan başka bir Şey yapamaz. .... Bunu yabancılar ok daha iyi gryor. Dikkat buyurunuz, yabancılar seimler sonucu Trkiye'de hibir Şeyin değişmeyeceğini dile getiriyor. "Byle gelmiş, byle gider" inanişiyle yabancılar "demokrasi" adını altında oynanan "elik omak oyunu"nu glerek izliyor." (Uras, 2007b).

G. Uras'ın birbirinden farkı yok dediği partilere ilişkin birka rnek verebiliriz. zellikle seimlerde ne ıkan AKP, CHP, MHP'nin değer ve sembolik alana ait farklılıkları olmakla birlikte, teknik bir alan olarak işaret edilen sermaye merkezli alana ait olduka nemli benzerlikler gsteriyorlar. Fakat bazen bu değer ve sembolik referansların programlarda az da olsa etkileri olduğunu syleyebiliriz. rnek olarak MHP'nin sembolik olarak referans aldığı ulusal, milliyeti değerlere vurgu yaparken, "milli dşnp, kresel davranacağız" ifadesi ne ıkıyor. MHP, programının temel amacını: "İstihdam dostu, srdrlebilir bir byme ortamını tesis etmek, işsizlik ve yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımını daha adil hale getirmek, retim ve ihracatın ithalata bağımlılığını azaltarak rekabet gc yksek bir retim ekonomisi tesis etmek, ekonominin dış kaynak bağımlılığını azaltarak Őoklara dayanıklı hale getirmek ve kırılganlığı azaltmak, kamu ve zel sektr bor stokunu srdrlebilir bir seviyeye indirmek olarak tanımlıyor." (Radikal, 2007). Fakat belirtilen bu amaların nasıl yerine getirilecek sorusunda CHP, AKP ile aynı noktada buluştuğu aığa ıkıyor: "Bu amalar erevesinde; rekabeti piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve hukuki altyapısının glendirilmesi hedefleniyor. MHP'nin seim beyannamesinde en ok vurgulanan bir unsur var, o da, 'katma değer'. Katma değeri yksek ve yeniliki bir retim ekonomisi hedefleniyor." (Radikal, 2007). Rekabeti piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve hukuki altyapısının glendirilmesi ifadeleri bu gn sermayenin en ok ileri srdğ taleplerdir ve bu talepler gerekleştirdiği lde "İstihdam dostu, srdrlebilir bir byme ortamını tesis etmek, işsizlik ve yoksulluğu azaltmak ve gelir dağılımını daha adil hale getirmek olası değildi. Rekabet ancak emek zerinden gerekleşe-

bilir. Emeği daha nitelikli kılarak teknoloji yoğun üretime yönelirseniz katma değeri yüksek mallar üretebilirsiniz ama, aynı zamanda işsizlik sorununu daha bir artmasına yol açarsınız ve dolayısıyla yoksulluk üretirsiniz.

Rekabetçi piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve hukuki altyapısının güçlendirilmesi yönündeki ifadeleri AKP'nin Kemal Derviş'i olarak tanımlanan Mehmet Şimşek'in açıklamalarında da karşımıza çıkıyor. Neşe Düzel'in Şimşek'le yaptığı söyleşide oldukça önemli ipuçları yakalıyoruz. Neşe Düzel'in AKP önümüzdeki dönemde, eğer iktidar olursa, ekonomideki en önemli hedef ne olacak sorusuna, Şimşek üç önemli hedefin olduğunu söylüyor: "Bir, sosyal güvenlik reformu uygulanacak. İki, işgücü piyasası esnek hale getirilecek. Türkiye'de işgücü piyasası çok katı. İşsizlik fonunda birikmiş ciddi bir para var, biz bunu geri dönüşümü olan mikro projelere kullandırtacağız. Üç, hukuk reformu yapılacak. Ekonomiyle hukuk arasında muazzam bir bağlantı var. İş ortamının iyileştirilmesi ve bu ülkenin ön-görülebilir bir memleket haline gelmesi için hukuk reformu yapılmak zorunda. Bu reform, yerli yabancı herkesi etkiler. Hak ve özgürlüklerin ve de mülkiyet hakkının, hukukun garantisi altında olması çok önemli. AKP güçlü bir çoğunlukla gelirse, iktidarının ilk altı ayında bütün bu reformları teker teker uygulamaya koymalı. Herkes Türkiye'deki problemlerin makro olduğunu sanıyor. Yanlış. Türkiye'deki problemler mikrodur. Her sektörü rekabete açacaksınız. Bütün mal ve hizmetlerin önünü açacaksınız. Sektörlere giriş çıkış serbest olacak. Rekabet çok önemli. Çünkü rekabetin olmadığı yerde değişim olmaz." (Düzel, 2007).

Tüm bu ifadeler ne kadar sermaye merkezli ve tüm bu ifadeler ne kadar MHP'nin işaret ettiği rekabetçi piyasa ekonomisinin geliştirilmesi ve hukuki altyapısının güçlendirilmesini çağırıyor. Peki MHP ile sembolik dünyalara referans konusunda yaklaşan CHP'nin durumu ne? Erdal Sağlam'la yaptığı söyleşide CHP Genel başkanı Deniz Baykal, "artık siyasi partilerin uygulayacakları ekonomi politikalarının belirli bir çerçevesi olduğunu, herkesin bu çerçeve içinde kalacağını söyledi." CHP'nin uygulayacağı politikaların da bu doğrultuda olacağını vurgulayan Baykal, "Ekonominin giderek globalleşmekte olduğu, sermaye hareketlerinin ekonominin ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu, ticaretin giderek serbestleşmekte olduğu dikkate alınarak bir politika ortaya konacaktır" dedi (Sağlam, 2007). Biraz detaya girelim mi? Aynı söyleşide piyasa ekonomisi gerçeği değiştirilmez ifadesini kullanan Baykal, piyasalarda CHP konusunda varolan tedirginlik konusundaki kaygılara ise şu yanıtı verdi: "Siyasal iktidar değişiminin, Türkiye'nin ekonomik kazanımını ortadan kaldıracak bir doğrultuya sebep olacağını düşünmek tamamen gerçek dışıdır. Kurallar belli. Piyasa ekonomisi gerçeğini de-

ğıştırmeye gerek yok" diye açıklamalar yapan Baykal'ın CHP'sini AKP ve MHP'den nasıl ayırt edeceğiz. Tabi rekabet konusundaki düşüncelerini de buraya aktarmak anlamlı olacaktır: "Türkiye'nin bugün cari açık probleminin arkasında dış ticaret dengesizliği bulunduğu, bunun da altında, sanayinin uluslararası rekabet kabiliyeti yüksek sektörlerde gerekli atılımı yapmaması gerçeği yattığını kaydeden Baykal, "Bu sorunların çözümü, hem yabancı sermayeye daha sıcak bakmamızı sağlar" dedi (Sağlam, 2007).

vi- Herkes Demokrat Aama!

Partiler ama özellikle mecliste bulunan partilere seçime gitmeden önce devlet ve baskı üzerinden gerçekleştirilen bir değişiklik daha yapıyor. Türkiye'de "güçlü devlet, serbestleştirilen sermaye" ittifakını anlamamızı kolaylaştıran bir değişiklik: 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu. Değişikliğe ilişkin bilgiyi konunun uzmanından alalım: "Demokrasi ve hukuk ilkeleri açısından mağdur olduğunu düşünen ve gerçekten demokratik bir rejimde olmaması gereken müdahalelerle karşılaşan AKP'nin seçime giderken 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda 02.06.2007 tarih ve 5681 sayılı kanunla yaptığı değişiklikler, bu partinin demokrasi, hukuk, hukuk güvenliği ve özgürlük kavramları açısından herhangi bir ilkeye ve anlayışa sahip olmadığını ortaya koyuyor. Söz konusu değişiklikler iktidarın hukuk güvenliğini yok eden bir yasayla faşizmin kapısını araladığını gösteriyor. Herkes iktidarın son anda gözden kaçırarak kanunlaştırdığı bu düzenlemelerin kendi özgürlüklerinin, yaşamının ve geleceğinin bir prangasını oluşturacağını, demokrasinin ve hukukun dışına çıkılıp, faşizme gidişi hızlandıracağını bilerek tepkisini göstermelidir. AKP hukuk dışılığına savruluyor, CHP ise bu gidişin rüzgarını şişirerek aynı yere sürükleniyor." (Kardaş, 2007b).

vii- sonuç: olgular radikalleşti

Yukarıda siyasetin daralan/daraltılan alanına ilişkin bir çerçeve sunmaya çalıştık. Bu çerçeveden baktığımızda seçime ilişkin yoğun tartışmaların siyasetin ne olduğu ve nerede gerçekleştiğine dair bir sorgulamaya olanak sağladığı ölçüde önemli olduğunu düşünüyorum. Yukarıda verdiğimiz çerçeveden hareket ettiğimizde tek ve sabit merkezden bahsetmemiz olası değil. Ama aynı zamanda merkezler arası içsel geçişler ve ittifaklar Türkiye'de siyasi olana ait her olgunun radikalleşmesine neden olmuştur. Diğer yandan seçimlerle iktidara gelen parti/ler ve parlamenter sistem ile ordu ve sermaye arası ilişkiler de analiz açısından önemli açılımları gerekli kılıyor. Türkiye'de siyasete ilişkin yanlış algılamalara yol

açan tam da bu üç kesim arasındaki çelişki ve uzlaşmalar alanı olmuştur. Siyasal olan ya da siyaset alanı bu ilişkilerden hareketle tanımlanmıştır. Yukarıda işaret ettiğimiz siyasetin maddi ve sembolik yeniden üretim alanlarında gerçekleştiğine ilişkin vurgumuzu yeniden düşünecek olursak, maddi yeniden üretim alanında sermayenin görece egemenliği öne çıktığı koşullarda, siyaset daha çok anlam dünyaları, zihniyet alanı ve kültürel bilinç dışında biçimlenmeye başlamıştır. Farklılıklar sadece bu alanda kendini göstermiştir. Müslüman olma, laik olma, Türk olma/olmama, Kürt olma, Ermeni olma halleri siyasetin temel belirleyeni hale gelmiştir. Anlam ve kültürel kodlara ilişkin bu referans noktaları oldukça önemli olmakla birlikte yeterli olmadığını ve hatta tehlikeli olduğunu söyleyebiliriz.

Siyaset eğer uzlaşmazlıklar üzerinden biçimlenecekse, ve eğer uzlaşmazlık yokmuşçasına toplum üzerinde denetim kurulmuşsa, denetim ve dolayısıyla disiplin ve kontrol altında olanların nesneleşmeleri içler acısı bir durumdur. G. K. Chesterton'un işaret ettiği gibi sadece "Ölü bir şey akıntıya kapılabilir." Akıntıya karşı durabilmek için eğer canlı olmak gerekiyorsa, bu canlılığın tek kaynağı bu kesimlerin siyaseti yeniden kendileri için keşfetmeleridir. Kendilerini özne kılmalarıdır. Yoksa seçimcilik oyununa girip daralan alanı kabul etmek akıntıya kapılmak anlamına gelecektir.

kaynakça:

- Akça, İ. (2004) "Kollektif Bir Sermayedar Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri", (ed: A. İnsel ve A. Bayramoğlu), Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ANKA (2007) "Tisk'ten Sağlıkta Tek Çatı için Popülizm Uyarısı" Ankara Haber Ajansı, 23 Haziran 2007
- Akyol, T. (2007a) AKP ve CHP nereye?, Milliyet Gazetesi, 30 Mayıs 2007
- Akyol, T. (2007b) "Baykal'la Dört Saat", Milliyet Gazetesi, 18 Haziran 2007
- Bayramoğlu, A. (2007a) "Suni Birleşmelerin Erken İflası", Yeni Şafak Gazetesi, 07 Haziran 2007
- Bayramoğlu, A. (2007b) "Vesayet cenderesi", Yeni Şafak Gazetesi, 16 Haziran 2007
- Bayramoğlu, S. (2005) Yönetişim Zihniyet, İletişimYayınevi, İstanbul
- Bauman, Z. (2000) Siyaset Arayışı, (çev: T. Birkan), Metis Yayınevi, İstanbul.
- Belge, M. (1993) 12 Yıl Sonra 12 Eylül, Birikim Yayınevi, İstanbul
- Bulaç, A. (2007a) "Değer ve Siyaset", Zaman Gazetesi, 18 Haziran 2007
- Bulaç, A. (2007b) "Büyük Sermaye", Zaman Gazetesi, 20 Haziran 2007
- Çintay, N. A. (2007) "Burjuvalaşmak kolay mı?", Radikal Gazetesi, 2 Temmuz 2007
- Düzel, N. (2007) Neden? Mehmet Şimşek; Mehmet Şimşek'le Söyleşi" Radikal Gazetesi, 2 Temmuz 2007

- Erbakan, N. (2007) "Vebali Ağır Olur", Milli Gazete, 5 Temmuz 2007
- Gökçe, D. (2007) "Veriler beklenirken" Akşam Gazetesi, 04.Haziran 2007
- Gülalp, H. (2007) Vatandaşlık ve Etnik Çatışma, Metis Yayınevi, İstanbul
- İlkorur, K. (2007) "Gene şu koalisyon meselesi", Radikal Gazetesi, 05 Haziran 2007
- İnsel, A. (2007) "Vatansever güçler" terörü ", Radikal İki Eki, 1 Temmuz 2007
- Huntington, S. (1968) Political Order in Changing Societies
- Kardaş, Ü. (2007a) "Sessiz ve Derinden", Radikal 2, 10 Haziran 2007.
- Kardaş, Ü. (2007b) "Demokratik Cumhuriyet ve Parlamenter Rejim", Radikal 2, 1 Temmuz 2007.
- Katırcıoğlu, E. (2007) "Tükenen siyaset" Radikal Gazetesi, 16 Haziran 2007
- Kentel, F., M. Ahıska ve F. Genç (2007) "Milletin Bölünmez Bütünlüğü" Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilik(ler), TESEV Yayınları, İstanbul
- MESS (1999) Gelenek ve Gelecek MESS'in 40 Yılı, MESS Yayınları, İstanbul
- Milli Gazete (2007) "Asıl mağdur vatandaş", Milli Gazete, 5 Temmuz 2007.
- Özal, T. (1993) Değişim "Belgeleri", Timaş Yayınevi, İstanbul.
- Parla, T. (2004) "Türkiye'de Merkantilist Militarizm 1960-1998", (ed: A. İnsel ve A. Bayramoğlu), Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Poulantzas, N. (2007) Devlet, İktidar ve Sosyalizm, Epos Yayınevi, Ankara.
- Ranciere, R. (2007) Siyasalın Kıyısında, (çev: A. U. Kılıç), Metis Yayınevi, İstanbul
- Referans Gazetesi (2007) "Ekonominin ipi hükümetlerde değil", Referans Gazetesi, 2 Temmuz 2007.
- Sağlam, E. (2007) "Piyasa ekonomisinin kurallarına uyacak; D. Baykal'la Söyleşi", Referans Gazetesi, 10 Mayıs 2007
- Şafak, E. (2007) "Camdan Gettolar", Zaman Gazetesi, 26 Haziran 2007
- Talu, U. (2003) "İnadına popülizm", Sabah Gazetesi, 23 Ocak 2003
- Talu, U. (2005a) "Seni gidi popülist!", Sabah Gazetesi, 28 Ocak 2005
- Tamer, M. (2007a)" Yoksullar topluca AKP'ye oy verecek", Milliyet Gazetesi, 30 Haziran 2007
- Tamer, M. (2007b) "AKP'nin yoksula yardım çarkı nasıl işliyor?" Milliyet Gazetesi, 1 Temmuz 2007
- Tekeli, İ. (2002) Yeni Bir Siyaset Kültürü Üzerine Düşünceler", SODEV Yayınları, İstanbul.
- Temelli, S. (2007) "Bağımsız aday konusu üzerine", Birgün Gazetesi, 10/Mart/07
- TKP (2007) Seçim Bildirgesi: Halkımıza Çağrımızdır, www. tkp.org.tr
- Türköne, M. (2007) "Merkezin Vitrini", Zaman Gazetesi, 01 Haziran 2007
- Yıldızoğlu, E. (2007) "siyasal islamın en büyük başarısı", Cumhuriyet Gazetesi, 20 Haziran 2007.
- Uras, G. (2007a) "Ekonomide düzeni değiştirmeye niyetli parti yok", Milliyet Gazetesi, 18 Haziran 2007
- Uras, G. (2007a) "Ne sağcıyız ne solcu futbolcuyuz futbolcu!", Milliyet Gazetesi, 5 Haziran 2007

- Gürses, U. (2007) 'MHP milli düşünüp küresel davranacak', Radikal Gazetesi, 2 Temmuz 2007
- Wood, E. M. (1995) Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism, Cambridge: CUP

